

SIYASİ ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE ŞİDDETSİZ İLETİŞİM MODELİNİN OLANAK ve KISITLILIKLARI*

Yrd. Doç. Dr. Fatma Ülkü Selçuk

Atılım Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Öz

Bu makalede, Rosenberg'in şiddetsiz iletişim modelinin, etnik gruplar arası siyasi çatışmaların çözümü açısından sunduğu olanak ve kısıtlılıklar çok düzlemli bir çerçeve üzerinden değerlendirilmektedir. Modelin çatışma çözümüne ve insan doğasına dair kabulleri, ruh ve sinir bilim bulgularına göndermede bulunarak irdelenmektedir. Modelin analizinden hareketle, şiddetli çatışmalara yol açma ve barış inşası sürecini tıkama potansiyelleri bakımından farklılaşan bireysel kapasitelerin göz önünde bulundurulmasının önemi vurgulanmaktadır. Travmaların zincirleme etkisinin ve şiddet döngüsünün kırılabilmesi bakımından, çok düzlemli bir çözümleme çerçevesi benimsenmesinin ve mezo ve makro düzlemlerde yer alan teorilerin insan doğasına dair kabullerinin ruh ve sinir bilim bulgularını takip ederek yenilenmesinin faydalı olduğu ortaya konmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çatışma Çözümü, Barış İnşası, Şiddetsiz İletişim, Mikro-Makro Bağlantısı, Ruh ve Sinir Bilim

Opportunities and Limits of Non-Violent Communication Model in Political Conflict Resolution

Abstract

This article examines the opportunities and limits of Rosenberg's non-violent communication model in ethnic conflict resolution processes through a multi-level analytical framework. The model's presumptions on human nature and conflict resolution are analyzed with reference to the findings in psychology and neuroscience. Based on this analysis, significance of variation in individual capacities as regards their potential for inciting violent conflicts and hindering peace processes is accentuated. The utility of a multi-level analytical framework and the renewal of the mezzo- and macro-level theories' presumptions on human nature with novel findings in psychology and neuroscience are stressed in order to break the chain of traumas and the circle of violence.

Keywords: Conflict Resolution, Peace Construction, Non-Violent Communication, Micro-Macro Link, Psychology and Neuroscience

* Makale geliş tarihi: 30.12.2015
Makale kabul tarihi: 07.04.2016

Siyasi Çatışmaların Çözümünde Şiddetsiz İletişim Modelinin Olanak ve Kısıtlılıkları

Giriş

Şiddetin ardındaki etkenleri anlama çabası yaklaşık yüz yıldır yoğunlaşmıştır. Adalet ve barışa dair alternatif yollar geliştirilirken; şiddet, binlerce yıldır varlığını sürdürmüştür. Şiddet dolu çatışmaların ardından resmi ve gayri resmi uzlaştırma adımları atılmış; çatışmaların çözümü doğrultusundaki öneriler, insan doğasına ve öncelikli stratejilere dair kabulleri barındırmıştır.

21. yüzyılın ilk on yılı itibarıyla çatışmaların önlenmesi ve çözümü konularında John Burton ve Marshall Rosenberg'in insan ihtiyaçları temelli çalışmalarına göndermeler artarken, Abraham Maslow ve Manfred Max-Neef'in analizleri önemini korumaktadır (McGregor, 2010). Bu makalede ise Marshall Rosenberg'in geliştirmiş olduğu "şiddetsiz iletişim modelinin" (Rosenberg, 2013; Rosenberg, 2014) etnik gruplar arası siyasi çatışmaların çözümü açısından sunduğu olanak ve kısıtlılıklar değerlendirilmektedir. Bu amaçla öncelikle şiddetsiz iletişim modelinin temel bileşenleri aktarılmaktadır. Daha sonra modelin olanak ve kısıtlılıkları, çok düzlemli bir çerçeve üzerinden ele alınmaktadır. Modelin çatışma çözümüne ve insan doğasına dair kabulleri, ruh ve sinir bilim bulgularına göndermede bulunarak değerlendirilmektedir. Bu örnekten hareketle, insan doğasına dair, bireyler arası farklılıkları yeterince göz önünde bulundurmayan kabullerin, teorinin temellerini zayıflattığı ortaya koyulmaktadır.

İnsan doğasına dair kabullerin gerçeklikle örtüşme düzeyinin yüksek olması, makro sosyal teorilerin temellerini de sağlamlaştırmaktadır. Bununla beraber, siyaset teorisindeki temel yaklaşımlar incelendiğinde; üzerine bina edildikleri temellerin, birkaç yüzyıl öncesinin insan doğası kabulleriyle şekillendiği anlaşılmaktadır. Örneğin, liberal yaklaşım, insanların rasyonel seçimler yapabildiğini kabul ederken; realistler, insanın güç arzusunu vurgulamaya devam etmektedir. Marxist yaklaşım ise insanın, üretim ilişkilerinden bağımsız bir doğası olmadığına ısrar etmektedir. Her bir yaklaşım, insan doğasına dair tek bir bileşeni ön plana çıkarmakta; bu öğeyi ise tüm insanlara genellemektedir. Bu yaklaşımlar, ruh ve sinir bilim bulgularının ortaya koyduğu bireyler arası farklılıkların siyasi açıdan olası sonuçlarını analiz etmekten uzak kalmaktadırlar.

Etnik gruplar arası çatışma çözümünde başvurulan yollardan biri olan şiddetsiz iletişim modelinin de yaptığı bir genelleme bulunmaktadır. Modele

göre insan ihtiyaçları evrenselidir. Model, dil aracılığıyla alternatif bilişsel kodlamalar yapılması ve iletişimsel koşulların sağlanması halinde her insanın, ihtiyaçlarını karşılayabileceğini ve böylelikle barışın olanaklı olabileceğini kabul etmektedir. Modelin kurucusu Marshall Rosenberg, insancıl psikoloji yaklaşımının öncülerinden Carl Rogers ile yapmış olduğu çalışmaların, modeli geliştirmek açısından kilit rol oynadığını belirtmektedir. Ayrıca bilişsel psikolojinin kurucularından George Miller ve topluluk psikolojisinin öncülerinden George Albee'den de etkilendiğini ifade etmektedir (Rosenberg, 2013: 9). Model, kökleri itibarıyla insancıl psikolojiye¹ ve özellikle de insan ihtiyaçları teorisine yakın durmakta; bir yandan da kullandığı teknikler itibarıyla bilişsel psikolojiden faydalanmaktadır. Rosenberg, şefkate ve şiddetsizliğe kilit önem atfeden modelini geliştirirken, karşılaştırmalı din bilimi okumalarının da yararlı olduğunu ifade etmektedir (Rosenberg, 2014: 22).

Marshall Rosenberg'in geliştirdiği model aracılığıyla çatışma çözümünde önerdiği yol, mikrodan makroya doğru dönüşüm çizgisidir. Bununla beraber, Rosenberg, makro düzlemde yer alan kültürel kodlamaların önemini de teslim etmektedir. Yaklaşımı, siyaset teorisindeki herhangi bir akımın uzantısı değildir. Yine de, gerekli koşullar sağlandığında barış içinde yaşamın olanaklı olduğunu kabul eden liberal ve toplumcu yaklaşımlar ile benzerlikler taşımaktadır. Zira her biri, barış içinde yaşamın önkoşullarının neler olduğu hususunda olmasa da; öne sürdükleri koşulların sağlanması halinde barışın olanaklı olduğunu kabul etmeleri bakımından ortaklaşmaktadır.

İnsan doğasına dair varsayımlar, siyaset teorisinde bir arada yaşama koşullarına dair formüle edilen olanak ve kısıtlılıkların çerçevesini de şekillendirmektedir. Siyaset teorisinde insan doğasının nasıl resmedildiği, psikolojideki bazı yol ayrımları ile paralellikler taşımaktadır. Bu anlamda, Rubenstein (2001)'in da belirttiği gibi, uluslararası ilişkilerdeki realist yaklaşımla, psikolojideki muhafazakâr personalist (şahsiyetçi) yaklaşım birbirine oldukça benzemektedir. Nitekim, her ikisi de insan doğasını, saldırganlık ve güç arayışını merkeze oturtarak ele almaktadır. Uluslararası ilişkilerdeki liberal yaklaşımla ise psikolojideki liberal durumsalcı yaklaşım arasında benzerlikler vardır. Zira ikisi de insanın, ödülle güdülenen yönünü vurgulamaktadır. Şiddetsiz iletişim modelinin dayandığı insan ihtiyaçları yaklaşımını çatışma çözümünde kullanan John Burton ve Johan Galtung ise

1 İnsancıl psikoloji, insan doğasının temelde iyi olduğunu varsayarken kendini gerçekleştirilmeye vurgu yapar. Bu yaklaşıma göre öz, deneyimden önce gelir. Mevcut anlamı veren ise esas olarak “şimdi ve burada” olandır. İnsan özbenliğinin tanınması ve kabullenilmesi, terapinin temel amaçlarından biridir (Winston, 2015: 43-44).

hem liberal hem de muhafazakâr yaklaşıma eleştirel bir şekilde yaklaşmaktadır. Nitekim liberaller de muhafazakârlar da yöneten seçkinlerin, bireyin uzlaşmacı şekilde davranmasını teşvik etmek üzere acı veya zevk verici uygulamalarda bulunmalarına odaklanmaktadırlar.

Oysa ki insan ihtiyaçları teorisinde üzerinde durulan, insan eylemlerinin ardındaki ihtiyaçlardır. Şiddetsiz iletişim modeli de insan ihtiyaçları teorisinin bu temel bileşenini temel dayanak noktası yapmaktadır. O halde siyasi çatışma çözümünde insan ihtiyaçları teorisine dair yapılan değerlendirmelerin bazılarını kısaca yer vermekte fayda vardır.

Ervin Staub, şiddetin ve özenin temellerini anlamak ve şiddete alternatif oluşturabilecek bir barış kültürü inşa edebilmek bakımından, insan ihtiyaçları bakış açısının sunduğu olanaklara dikkat çekmektedir (Staub, 2003). Siyasi çatışmaların çözümü doğrultusunda yapılan anlaşmaların duruma göre öncelikli olabilecek insan ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalarının, nispeten kalıcı barış sağlanmasına katkı yaptığına dair bulgular vardır. Ghosn ve Sciabara, 1985-2005 yılları arasındaki 23 kimlik çatışması ve 60 barış anlaşmasına dair yaptıkları incelemede; güvenlik, kimlik tanınması ve (siyasi sisteme) katılım gibi ihtiyaçları karşılayabilecek önlemler barındıran anlaşmaların ardından gelen barış süresinin, diğerlerine göre daha uzun olduğunu ortaya koymaktadırlar (Ghosn ve Sciabara, 2011).

Staub da, insan ihtiyaçlarına atıfla yaptığı analizde; değersizleştirici ve ayrımcı uygulamalarla, bundan zarar gören insanların başta güvenlik olmak üzere pek çok ihtiyacının karşılanmasının engellendiğini vurgulamaktadır. Adalet, pozitif kimlik, bağlantı, kabul ve saygı görme ihtiyaçlarının karşılanmasının, barış inşasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır. İhtiyaçların hangilerinin öncelikli olduğu hususunda kültürün önemine dikkat çeken Staub, kolektivizm ve bireycilik düzeylerinin, bağlantı ve özerklik ihtiyaçlarının algılanan ağırlığında fark oluşturabileceğini de belirtmekte, şiddetsiz ve insanların birbirlerine özen gösterdikleri bir dünyanın inşasında “biz”in sınırlarını genişletmenin önemini vurgulamaktadır. Staub’a göre makro kültürel öğelerin yanısıra mezo faktörler de önemlidir. Örneğin, aidiyet duyulan grubun şiddete yönelik tutumu, bireyin yönelimini de etkileyebilmektedir. Uzun süre şiddet kullanan bir gruba bağlı olan ve diğer insanlardan, gruplardan büyük ölçüde yalıtılmış şekilde yaşayan insanların birbirlerine bağlılıkları artmakta, düşman olarak kodladıklarına yönelik intikam hisleri ise baskınlaşabilmektedir. Gruba aidiyet hissedenler, böylelikle bağlantı ve kimlik ihtiyaçlarını karşılayabildikleri için şiddet de kullanılsa grup üyeliklerini sürdürebilmektedirler (Staub, 2003).

O halde, bir insan nasıl eyliyor olursa olsun, bunu, belli ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapıyordur. İnsan ihtiyaçları yaklaşımı, insanın hangi

ihtiyaçlara binaen şiddete yönelebileceğini anlamak ve buna yönelik çare üretebilmek bakımından fayda sağlamaktadır. Bu yaklaşımın parçası olarak değerlendirilebilecek olan “şiddetsiz iletişim” modeli de, barış kültürünün inşası ve siyasi çatışmalardaki şiddetin azaltılması bakımından önemli olanaklar barındırmaktadır. Bu çerçevede şiddetsiz iletişim modelinin sunduğu olanak ve kısıtlılıklar, makalenin temel inceleme konusunu oluşturmaktadır. Bu inceleme, şiddetin yaygınlığına dair bir girişin ardından; şiddetsiz iletişim modelinin, siyasi çatışma çözümünde başvurulan yaklaşımlar arasında nereye oturduğunu değerlendirerek başlamaktadır. Şiddetsiz iletişim modelinin sunduğu olanak ve kısıtlılıkların neler olduğu ise izleyen iki bölümde yer almakta, bu çerçevede modelin dayandığı kabuller sorgulanmaktadır.

1. Siyasi Çatışmaların Ardından Şiddeti Azaltma Olanakları

Siyasi çatışma ve savaşlarda, ölümler, ruhsal ve fiziksel sağlığa zarar veren eylemler yaygınlaşmaktadır. Pek çok şiddetli çatışmada siviller de hedef alınırken, tecavüzler düşman olarak kodlanana yönelik bilinçli bir yıldırma ve yıkım silahı olarak kullanılmaktadır. Sadece Bosna-Hersek’te tecavüze uğrayanların sayısı 10 bin ile 60 bin arasında tahmin edilirken; 2012 yılında dünya üzerindeki 41 çatışma sonucunda 37.941 kişi öldürülmüştür. Çatışmaların ardından (2012-2013) yüzde 80’ine yakınına kadın ve çocukların oluşturduğu bir milyona yakın insan yurdunu terk etmiştir. Yurdunu terk edenlerin önemlice bir kısmı şu ülkelerdendir: Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Mali, Sudan ve Suriye (UNDP, 2014: 79-80). Ateşli ve diğer silahların varlığı, toplumsal bağların zayıflaması ve travmalar, şiddeti besleyebilen unsurlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle silahlı çatışmaların ardından, cinayet dâhil diğer şiddet olayları da artabilmektedir. Bu konuda sağlıklı istatistikler bulunmasa da Afganistan, Irak, Haiti, Güney Sudan, Sierra Leone ve Liberya üzerine yapılan incelemeler, şiddetli çatışmaları takiben can güvenliğinin uzun süre sağlanamadığını göstermektedir (UNODC, 2014: 77-89). Çatışmalar sırasında ve izleyen süreçte çocukların yaygın bir şekilde maruz kaldıkları ihmal ve taciz, daha sonraki yıllarda şiddeti besleyecek bir etkiye sahip olabilmektedir (Staub, 2003: 6). Gelecek kuşaklar, yaşanan travmaların etkisini üzerlerinde taşımaktadır.²

2 Yaşanan travmaların yeni nesillere aktarımının nörobiyolojik temelleri konusunda bkz. *İnsan İlişkilerinin Nörobilimi: Bağlanma ve Sosyal Beynin Gelişimi* (Cozolino, 2014: özellikle 133-144; 178-181; 293-294).

İnsanın insana uyguladığı şiddetin ne kadarının biyolojik ne kadarının kültürel kaynaklardan beslendiği tartışma konusuysa da biyolojik ve kültürel etkenlerin karşılıklı etkileşim içinde olduğu kabul edilmektedir (McDermott ve Hatemi, 2014). Şiddetin azaltılmasının yollarını araştırırken, şiddetin türlerini de saptamakta fayda vardır. Şiddetsiz iletişim modelinin sunduğu olanak ve kısıtlılıkları değerlendirirken ise tartışmalara taban oluşturabilmesi bakımından, burada, Jan Philipp Reemtsma (1998) ve Johan Galtung (1990)'unki başta olmak üzere birkaç kategorizasyona kısaca yer verilmektedir.

İnsan yıkıcılığının tarihi üzerine çalışan Reemtsma, şiddetin, şiddeti tekelleştiren kurumların çöküşünden kaynaklı durumu ile, bizzat bu kurumlar tarafından uygulanan hali arasında bir ayrıma gitmektedir. Yugoslavya ve Ruanda'daki durumu, birinci tür şiddete; Auschwitz; Gulag ve askeri diktatörlüklerin şiddetini ikinci tür şiddete örnek olarak göstermektedir. Reemtsma'ya göre şiddetin bir türü, “dizginsizlerin, yağmacıların, tecavüzcülerin şiddeti; kışkırtmanın, yüceltmenin ... kendinden geçmenin şiddeti” iken; diğer türü, “disiplin altındakilerin, ast-üst ilişkisindekilerin, planlanmış uygulamaların, protokollerin şiddeti”dir (1998: 37). Uygarlık, her iki tür şiddeti de kullanır. Örneğin, komutan bir kenti yağmaya açtığında öldürmek, çalmak, kundaklamak, işkence yapmak, tecavüz etmek serbest hale gelmiştir. Belirlenen sürenin bitiminde ise aynı kişiden bu eylemlere son vererek birliğine dönmesi beklenmektedir (Reemtsma, 1998: 38-39). Bu çerçevede, Mitscherlich'in sıcak ve soğuk vahşet arasında yaptığı ayrım da aydınlatıcıdır. Sıcak vahşette uyguladığı şiddet, canıye zevk verirken soğuk vahşette şiddet uygulayıcısı “vahşet işçisi” halini almaktadır; zira çocukluğundan beri yapmaması gerekenler listesinde yer alan “cinayet, eziyet, işkence ... bir kurum dâhilinde yapılabilir” hale gelmektedir (akt. Reemtsma, 1998: 38).

Çatışma çözümünde görüşlerine sıklıkla referans verilen Johan Galtung'a göre ise şiddetin en az üç tipini ayırt etmek mümkündür: Doğrudan şiddet, yapısal şiddet ve kültürel şiddet. Doğrudan şiddet, belli bir olaya; yapısal şiddet, iniş çıkışları olan bir sürece tekabül ederken; kültürel şiddet ise büyük ölçüde sabittir. Söz konusu kültürel şiddetse, dönüşümün olması halinde bile bu, çok yavaştır (Galtung, 1990). Rossi de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun barış inşasına dair yaptığı çalışmaları Galtung'un sınıflamasından esinlenerek değerlendirirken dört kategori kullanmıştır. Bu çerçevede önyargı ve “-izm”ler “kültürel şiddet/barış” kategorisi altında; “doğrudan şiddet/barış” kategorisi altında ise yaralama ve öldürme eylemleri ele alınmaktadır. “Yapısal şiddet/barış tip I”, adaletsiz sosyo-ekonomik yapılara; “yapısal şiddet/barış tip II” ise karar alma süreçlerine katılıma olanak tanımayan koşullara odaklanmaktadır (Rossi, 2005: 5-24).

Galtung, dinsel, ideolojik ve bilimsel söylemler vasıtasıyla “kültürel şiddetin” “doğrudan şiddete” ve “yapısal şiddete” ortam hazırladığını belirtmektedir. Kutuplaşmış düşünme biçimi ise barışa yönelik merkezi bir tehdittir. Bu yolla “seçilmiş ve seçilmemiş” olarak kategorize edilen insanlar, halklar, medeniyetler, toplumsal sınıflar ve benzeri kesimlere yönelik kutuplaştırıcı yaşam algısı yeniden üretilmektedir. Disiplinler arası çalışmalarla doğrudan, yapısal ve kültürel barış inşasına yönelik adımlar atılmasını salık veren Galtung, şiddeti yaşama yönelik bir aşağılama olarak değerlendirirken bunu engellemenin olanaklı olduğunu vurgulamaktadır (Galtung, 1990).

Bununla beraber, Shale ve Matloso'nun da belirttiği gibi, tüm çatışmaların, taraflardan her birinin kazandığı şekilde çözülmesi bazen mümkün olmamaktadır. Shale ve Matloso şiddet döngüsünün, pek çok kez hem şiddete maruz kalanlar hem de şiddeti uygulayanlar tarafından sürdürüldüğünü vurgulamaktadır. Çatışmaların şiddetlenmesi, tarafların değişim yönünde dayatmalarda bulunması veya misillemeler yapması sonucunda gerçekleşebilmektedir. Çatışma sürecinde kimi zaman saldırgan ve savunmacı tarafların rolleri değişirken, kimi zaman da taraflar birbirlerini yok etmeye odaklanmaktadır (Shale ve Matloso, 2008: 15-17).

Şiddetsiz iletişim modeli ise, şiddet döngüsünün kırılabilmesi bakımından faydalı olabilecek teknikler sunmaktadır. Johan Galtung'unki gibi Marshall Rosenberg'in yaklaşımının temeli de insan ihtiyaçlarının saptanmasına dayanmaktadır. Galtung'a göre temel ihtiyaçlarımızı dört kategori altında değerlendirmek mümkündür: “*hayatta kalma ihtiyaçları* (olumsuzlama: ölüm, ölümlülük); *iyilik ihtiyaçları* (olumsuzlama: ızdırap, hastalıklılık); *kimlik, anlam ihtiyaçları* (olumsuzlama: yabancılaşma); *özgürlük ihtiyaçları* (olumsuzlama: baskı)” (Galtung, 1990: 292). Marshall Rosenberg'e göre ise hepimizin paylaştığı ihtiyaçlar arasında şunlar vardır: Özerklik, kutlama/anma, bütünlük, karşılıklı bağlılık ve dayanışma, oyun, manevi birlik / içsel bağlılık ihtiyaçları ve fiziksel ihtiyaçlar (Rosenberg, 2013: 72-73). Galtung gibi Rosenberg de şiddetin mikro ve makro boyutları olabileceğini, dolayısıyla çözümü birden fazla araçla aramanın gerekli olduğunu kabul etmektedir (Rosenberg, 2014). Rosenberg'in önerdiği modelin sunduğu olanaklar ve taşıdığı sınırlılıklar ise izleyen bölümlerde ele alınmaktadır.

2. Şiddetsiz İletişimin Sunduğu Olanaklar

20. yüzyıldan itibaren psikoloji bilimindeki gelişmeler, mikro bulguların nispeten makro ölçekteki analizlere entegre edilmesine olanak tanımıştır. Bu gelişmelerden, çatışma çözümü de fayda sağlamıştır. Siyasi çatışmaların çözümünde mikrodan makroya pek çok yaklaşıma başvurulabilmektedir. Bu yaklaşımların bir kısmı nispeten mikro ve mezo ölçekte çatışma çözümü

önlemlerine odaklanmakta, diğerleri ise nispeten makro ölçüğe odaklanmaktadır.

Çatışma çözümünde geleneksel yaklaşım, Unger ve Wils'in de belirttikleri gibi insan haklarından ziyade uzlaşmaya ve uyuma önem atfetmekte; çözümün, esas olarak, tahkim, arabuluculuk ve tazminat gibi yöntemlerle geldiğini kabul etmektedir. Geleneksel çatışma çözümü yöntemlerinin meşruiyet ve geleneklere saygı bakımından avantajlı olduğunu vurgulayan Unger ve Wils'e göre dezavantajlar arasında ise keyfilik, standartlardan uzak olma ve geleneksel iktidar yapılarının bazılarını yeniden üretme vardır (Unger ve Wils, 2007: 20-21). Peter Woodrow ise barış inşasında başvurulan yaklaşımları on iki kategori altında değerlendirmektedir: Bireysel değişim teorisi; sağlıklı ilişki ve bağlantılar teorisi; savaşa ayrılan kaynakların kesilmesi teorisi; şiddetin azaltılması teorisi; kök sebep/adalet teorisi; kurumsal gelişim teorisi; siyasi seçkinler teorisi; taban seferberliği teorisi; ekonomi teorisi; kamusal tutumlar teorisi (akt. Church ve Rogers, 2006: 14-15).

Bireysel değişim teorisi, mikro dönüşümü, makro dönüşümün temel iticisi olarak görmekte; barış inşası için bilinç yükseltme, eğitim ve travma iyileştirme faaliyetlerine merkezi önem atfetmektedir. Benzer şekilde, *sağlıklı ilişki ve bağlantılar teorisi* de mikro ve mezo düzeylere odaklanmakta; yalıtılmışlığı, önyargıları ve kutuplaşmayı önleme noktasında iletişime dair faaliyetleri yaşamsal olarak görmektedir. Diğer yaklaşımlar ise daha ziyade mezo ve makro düzeylerde çözümleme yapmaktadırlar. *Savaşa ayrılan kaynakların kesilmesi teorisi*, barış inşası için, savaşa giden ekonomik ve askeri kaynakların kesilmesini savunmakta; *şiddetin azaltılması teorisi* ise ateşkes, barış bölgeleri ve şiddeti dışlayan benzer diğer yollar üzerinden savaşçıların ve temsilcilerinin şiddetinin azaltılmasını öngörmektedir. *Kök sebep/adalet teorisi*, nispeten uzun dönemli barış inşasına odaklanarak yapısal değişime vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde *kurumsal gelişim teorisi* de nispeten köklü bir dönüşüm önermekte, yönetim, demokrasi ve adaletin desteklenmesinin gereğine dikkat çekmektedir. *Siyasi seçkinler teorisi* ise nüfuz alanı yüksek olan tabakaya, seçkinlere odaklanmaktadır. Çatışmaların devam etmesiyle seçkinlerin ne tür çıkarlar elde ettiklerinin saptanarak bir dönüşüm sağlanması gerektiğini kabul etmektedir. Bu doğrultuda seçim bölgelerine odaklanarak lüzumlu olması halinde seçkinlere giden belli kaynakların kesilmesini önermektedir. *Taban seferberliği teorisi* de halkın, liderlerini barışa zorlamak üzere baskı yapmasının önemini vurgulamaktadır. *Ekonomi teorisi* savaşı destekleyenlere yönelik davranışçı bir strateji benimserken, barışa teşvik ve savaşı caydırma yönünde ödül ve ceza mekanizmalarının oluşturulması gerektiğini ileri sürmektedir. *Kamusal tutumlar teorisi* ise, psikolojideki bilişselci yaklaşıma koşut kabuller içermektedir. Düşüncelerin değişmesi ile duyguların ve tutumun da değişebileceğini kabul etmektedir. Kitle iletişim

araçları, model oluşturma, sembolik eylemler ve diyalog aracılığıyla çatışma halindeki gruplar arasındaki tolerans ve dayanışmanın güçlendirilebileceğini vurgulamaktadır (akt. Church ve Rogers, 2006: 14-15).

Bu yaklaşımlar tamamen birbirlerini dışlamasalar da kullandıkları metodoloji ve hangi etkene nispeten fazla önem attedikleri bakımından farklılıklar gösterebilmektedirler. Bazıları bireyci, bazıları kolektivist metodoloji benimserken; askeri, ekonomik, siyasi, kültürel, iletişimsel ve psikolojik tedbirlerden hangilerine daha fazla ağırlık verdiklerine ve önerdikleri tedbirlerin içeriğine göre birbirlerinden ayrılabilirlerdir. Her birinin benimsediği yolun en azından bazı bileşenlerinde doğruluk payı olabileceğinin göz önünde bulundurulması, çatışma çözümünü indirgemeci olmayan bir şekilde ele almak bakımından önemlidir. Zira çatışma çözümünün ve barışın yeniden inşasının nispeten uzun soluklu bir başarı gösterebilmesi bakımından, kişisel, kişiler arası, gruplar arası, devlet ve devletler arası düzeylerin hesaba katıldığı planlar geliştirmek önemlidir. O halde, diğer makro düzeyli tedbirlerin yanısıra, bireye odaklanan psikolojik müdahaleler ve gruplar arası ilişkileri iyileştirmeye yardımcı iletişim teknikleri de önem arz etmektedir (Kosic ve Tauber, 2010). Bu çerçevede, *şiddetsiz iletişim modelinin* kullanımı, özellikle yüz yüze etkileşimde, çatışan gruplar arasında barışın yeniden inşasında ve barış kültürünün yerleştirilmesinde kısa, orta ve uzun dönemli faydalar sağlayabilmektedir.

Bireyler ve gruplar arası çatışmaların önlenmesi ve çözümü için şiddetsiz iletişim modelini geliştirmiş olan Marshall Rosenberg'e göre model, siyasi çatışma çözümünde etkin bir şekilde kullanılabilir. Rosenberg, geliştirmiş olduğu yöntemi Ruanda, Nijerya, Sierra Leone, Sri Lanka, Burundi, Bosna, Sırbistan, Kolombiya, İsrail ve Filistin de dâhil olmak üzere pek çok yoğun çatışma bölgesinde uyguladığını belirtmektedir (Rosenberg, 2013; Rosenberg, 2014: 9-27). Rosenberg'i destekleyecek şekilde Havva Kök de şiddetsiz iletişim modelinin siyasi çatışmaların çözümünde kullanılmasını salık vermekte (Kök, 2009), Brezilya ve Amerika Birleşik Devletleri de dâhil olmak üzere pek çok ülkede onarıcı adalet girişimlerinde kullanıldığını belirtmektedir (Kök, 2007: 96). Kök, ayrıca, Rosenberg'in yaklaşımı da dâhil olmak üzere "insan ihtiyaçları teorisi"nin Çeçenistan'daki çatışmaya uyarlanması konusunda önerilerde bulunmaktadır (Kök, 2007). Essienubong Ikpe de öz-empati, başkasıyla empati ve dürüst bir şekilde kendini ifade etme tekniklerini barındıran şiddetsiz iletişimin, Nijerya'nın Niger Delta Bölgesi'nde çatışma çözümünde etkili olduğunu vurgulamaktadır (Ikpe, 2011). Kosic ve Tauber ise Hırvatistan'da, *Mir i dobro* üyelerinin şiddetsizliğe yönelik çalışmalarında, şiddetsiz iletişim becerilerinin gelişmesine yönelik faaliyetler yapılmasının önemini altını çizmektedirler (Kosic ve Tauber, 2010). Bu örnekler dair detaylı bilgiye ulaşılamamışsa da Rosenberg'in yazdıklarından anlaşılan,

şiddetsiz iletişim modelinin, makro düzey çatışmaların çözümünde başvurulan yöntemler arasında yer aldığı yönündedir. Bu konudaki araştırmaların artması, yöntemin barış inşasındaki katkılarını ve yetersiz kaldığı yönleri açığa çıkarmak açısından önemli olacaktır.

Etnik çatışmalar da dâhil olmak üzere şiddet düzeyinin yüksek olduğu siyasi çatışmaların ardından, maddi ve manevi zarar gören binlerce, milyonlarca insan olabilmektedir. Pek çok insan, rıza göstermeksizin kendini çatışmaların ortasında bulurken; sonrasında, öfke ve nefretin de miras kaldığı psikolojik yaralar açılmaktadır. Bu çatışmalarda, yalnızca kurban olarak konumlandırılanlar değil, fail olarak görülenler de bunalım yaşayabilmekte; suçluluk hisleri ve kendi hatalarıyla yüzleşme noktasında yaşadıkları gönülsüzlük nedeni ile kendi içlerine kapanabilmektedirler. İlginç olan ise, çoğu defa, her iki taraftan kişilerin de kendi tarafındakileri kurban; karşısındakileri, fail olarak görmeleridir (Kosic ve Tauber, 2010: 45-47).

Bu durum, gruplar arası iletişimi daha da zorlaştırabilmektedir. Öyle ki sosyal hizmet görevlileri ve barışın yeniden inşası için çalışanlar bile kendilerini gruplar arası iletişime zarar verebilecek duygular içinde bulabilmektedirler. Shulamit Ramon'un İsrail'de Arap ve Yahudi sosyal hizmet görevlileri ile mülakatlara dayalı olarak yaptığı araştırma, barış için çalışanların, bilhassa travma sonrası stres bozukluğu hakkında bilgili olmalarının önemine işaret etmektedir. Bu çalışma, aynı zamanda, barışın yeniden inşası sürecinde yer alanların birer makineden ziyade, hisleri, ihtiyaçları olan insanlar olduklarının hatırlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, zaman zaman, görevlilerin, fail olarak algıladıkları kişilere karşı mesafe hissettiklerini; bunun ise fail olarak kodladıklarına empati duymalarını zorlaştırdığını ortaya koymaktadır (Ramon, 2004). O halde barış inşası doğrultusunda çalışanların da psikolojik desteğe, kendilerine ve başkalarına yönelik empati eğitimine ihtiyacı olabilmektedir.

Kosic ve Tauber'in Hırvatistan'daki genç Hırvat ve Sırp'lar arasındaki ilişkinin onarılması sürecini inceleyen çalışması da çatışma çözümünde psikoloji bilgisinin ve ruhsal travmaları iyileştirmenin önemine dikkat çekmektedir. Öte yandan, çalışmada, duygusal yaraları ve davranış bozukluklarını iyileştirmeye yönelik psikoloji temelli projelerin pek azına maddi destek bulunabildiği de ortaya koyulmaktadır. Araştırmaya göre, Hırvatistan'da, psikologların ve sosyal hizmet görevlilerinin verdikleri danışma hizmeti, ruhsal sağlığı iyileştirebilecek yeterliğe ulaşmamaktadır. Ayrıca psikoterapinin kültürel olarak da damgalanmış olmasının olumsuz etkileri vardır. Tüm bu etkenler, travma oluşturabilecek düzeyde şiddetli çatışmaların içinde bulunanların yanısıra bu kişilerin çocuklarının ve genç nesillerin de şifalanmasını zorlaştırabilmektedir. Şiddetsiz iletişim becerilerinden yoksun

olan çoğu genç arasında öfke, kaygı, depresyon, alkol ve madde bağımlılığı yaygınlaşmaktadır (Kosic ve Tauber, 2010: 54-55).

Benzer bir biçimde, Fischer ve Fischer de yaptıkları çalışmada Bosna'da gençlerin artan oranda suç örgütlerinin içine çekildiğini vurgulamaktadırlar. Araştırmada, Tuzla ve Srebrenica'da faaliyet gösteren Prijateljice'nin faaliyetleri de dâhil olmak üzere ancak birkaç sivil toplum örgütünün savaşa bağlantılı travmanın iyileştirilmesi yönünde adım attığı; bunun ise yeterli olmaktan uzak olduğu belirtilmektedir (Fischer ve Fischer, 2004: 20-21). Tüm bu incelemeler, şiddetli çatışmaların ardından yaşanan travmaların yarattığı tahribatı iyileştirebilecek müdahalelerin yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Travma sonrası iyileşme, uzun dönemli çalışmalar gerektirmektedir. Staub'un da belirttiği gibi bir travma, Ruanda'daki soykırım durumunda veya bir çocuğun uzun süreli taciz edilmesi durumunda olduğu gibi çok şiddetli yaşanmışsa; kısa dönemde iyileşme beklemek gerçekçi değildir. Travmaya maruz kalanların benzer durumda olanlara yardım etmesinin iyileştirici bir yönü varsa da; ağır travma yaşayan birey ve gruplar, genelde, kendi acıları kayda değer oranda iyileştiği vakit ve ancak kendilerini daha fazla güvende hissetmeye başladıkları vakit başkalarına da yardımcı olabilmektedirler. Şiddetli travmalarda, iyileşme süreci yavaştır. Ruanda örneği, çatışma içindeki grupların birbirlerini suçladıklarını, böylelikle barış sürecinin daha da zorlaştığını ortaya koymaktadır. Ruanda'daki soykırımda Hutular'ın durumunda olduğu gibi fail olanlar, çoğu zaman geçmişte kendi başlarına gelen olumsuzlukları gerçekte olduğundan daha büyükmüş gibi algılama veya gösterme eğiliminde olabilmektedirler. Gruplar birbirlerinden yalıtıldıkça empatiden iyice uzaklaşabilmektedirler. Barışın yeniden inşası bakımından faillerin, pişmanlık göstermeleri ve üzüntülerini ifade edebilmeleri önemlidir. Bununla beraber, algılanan adaletin yerini bulması yönündeki beklentilerin karşılanması diğer ihtiyaçlara ağır basabilmektedir (Staub, 2003).

Neyin adil olduğu konusunda görüş farklılıkları olduğunda veya ön plana çıkan ihtiyaçları karşılamak üzere benimsenen stratejilerin birbirleriyle çatışmaları halinde, barış inşası zorlaşabilmektedir. Bu durum, daha sonra da ele alınacağı gibi şiddetsiz iletişim modelinin de üzerinde durmasında fayda olan noktalardandır. Bununla beraber, model, halihazırda, empati becerisinin geliştirilmesi başta olmak üzere iletişimin nispeten şefkatli şekilde yürütülmesi bakımından yararlıdır. O halde, şiddetsiz iletişim modeli, şiddetli çatışmaları önlemeye ve travma sonrası yaraları sarmaya katkıda bulunmak bakımından kayda değer bir potansiyele sahiptir. Rosenberg de kendi modelini, "insanların barış içinde bir dünya kurmasını ve sürdürebilmesini mümkün kılacak bir iç dünya yaratmaları" bakımından faydalı görmektedir (Rosenberg, 2014: 181).

Rosenberg, *şiddetsiz iletişim modelinin* merkezinde, gözlem, duygu, ihtiyaçlar ve istek/rica olmak üzere dört temel öge bulunduğunu belirtmektedir. Bu öğeleri içerecek şekilde kendimizi ifade etmek ve karşımızdakini empati yoluyla dinlemek, modelin önemli bir ayağıdır (Rosenberg, 2013: 22-23). Rosenberg, esas doğamızın “birbirimizin iyiliğine katkıda bulunmak” olduğunu (Rosenberg, 2014: 21) ve doğamızda şefkat bulunduğunu varsaymakta; alışageldiğimiz bazı iletişim şekillerinin, bizi bu şefkatten uzaklaştırdığını kabul etmektedir (Rosenberg, 2013: 31). Rosenberg’e göre “kimin ne olduğuna” odaklanan ahlakçı yargılar ve başkaları hakkında yaptığımız analizler dâhil (Rosenberg, 2013: 32) “yaptığımız her şey ihtiyaçlarımızın hizmetindedir” ve “barışçıl değişimi oluşturma süreci, kendi düşünce kalıplarımız üzerinde çalışma”yı gerektirmektedir (Rosenberg, 2014: 18). Şiddeti artıran etkenler arasında, insanları sınıflandırmak ve yargılamak; karşılaştırma yapmak; yapıp ettiklerimizin bir zorunluluk sonucu olduğunu ima ederek sorumluluğumuzu reddeden bir dil kullanmak; insanlara zorla dayatmalarda bulunmak; isteklerimizi talep şeklinde ifade etmek; kimin neyi hak ettiğine dair düşüncelerin merkezde olduğu bir tarz benimsemek ve kendi değerlerimize göre ahlakçı yargılarla başkalarını “kötü” veya “yanlış” olarak etiketleyerek yargılamak vardır (Rosenberg, 2013: 31-40). Öte yandan model, değerlendirme yapmanın tamamen dışlanmasını da önermemektedir. Sadece, durağan bir dilden ziyade içinde değişim olasılığı barındıran bir süreç dili benimsemeyi, gözlemlerle değerlendirmeyi birbirinden ayırmayı, değerlendirmeleri “*zamana ve bağlama* özgü gözlemlere” dayandırmayı, genellemelerden kaçınmayı salık vermektedir (Rosenberg, 2013: 42).

Rosenberg’in modelinin, genellemelerden uzak, gözleme dayalı değerlendirme becerilerini geliştirmeyi merkeze alması; siyasette yaygın olarak kullanılan ayrıştırıcı dile alternatif oluşturabilecek kodlama ve iletişim olanakları sunmaktadır. Siyasetin totalleştirici, ötekileştirici, barışı zorlaştıran dili yerine yargıları azaltmanın hedeflendiği, ihtiyaçları merkeze alan bir gözlem dilinin yerleştirilmesi; “insan” kodlamasının, “düşman” kodlamasının yerini alması bakımından işlevseldir. Bu bakımdan, şiddetsiz iletişim modeli, önemli olanaklar barındırmaktadır.

Şiddetsiz iletişimin başka bir uğrak noktası, duygularımızın farkına varmak; duyguları düşüncelerden ayırt etmeyi ve ifade etmeyi öğrenmektir (Rosenberg, 2013: 53-63). Rosenberg’e göre, “yaralanabilirliğimizi ifade etmek, anlaşmazlıkları çözmeye yardımcı” olabilmektedir (Rosenberg, 2013: 56). Başkalarının eylemlerinin duygularımızın sebebi olmaktan ziyade tetikleyicisi olabileceğini vurgulayan Rosenberg’e göre çözüm; kendimizi veya başkalarını suçlamak yerine duygularımızın ardındaki “ihtiyaç, arzu, beklenti, değer ve düşüncelerimizin” farkına vararak duygularımızın sorumluluğunu üstlenmek ve olabildiğince “kendi duygu ve ihtiyaçlarımızı algılamak”,

başkalarınınkileri ise sezmeye çalışmaktan geçmektedir (Rosenberg, 2013: 67). Başka bir insanın yaptıkları, duyguların sadece “uyarıcısıdır, sebebi değil” (Rosenberg, 2014: 43). Rosenberg şöyle yazmaktadır: “başkaları hakkındaki yargılarımız, karşılanmamış ihtiyaçlarımızın yabancılaşmış ifadesidir” (Rosenberg, 2013: 70). Eleştiri karşısında insanın kendini savunmaya veya karşı tarafa saldırmaya meyletmesi olasılığı yüksek olduğundan, karşısındakini yargılamak ve hatasını yüzüne vurmak yerine kendi ihtiyaçlarını ifade ederek iletişim kurduğunda, tarafların, ihtiyaçlarını karşılama olasılığı yükselmektedir (Rosenberg, 2013: 70-71). Karşımızdaki kişi, kendinin hatalı olduğunu veya suçlandığını düşündüğünde, acımızı görmekte zorlanmaktadır. Biz onu duydukça, o da bizi daha çok duymaya başlamaktadır (Rosenberg, 2013: 169-174). Tarafların, karşılıklı birbirlerini duyabilecekleri yolların açılması, barış inşası açısından, şiddetsiz iletişim modelinin sunduğu önemli bir olanaktır.

Şiddetsiz iletişim modeli, “ihtiyaçlarımızı, diğerlerinin ihtiyaçlarının gözetilmesine eşit değerinde önem verdiğimizizi iletecek biçimde, açıkça ifade etmeyi” ve başkalarının ihtiyaçlarına şefkatle karşılık vermeyi desteklemeyi de hedeflemektedir (Rosenberg, 2013: 78). Bunun için, ihtiyaçlarımızı, belirsizlikten uzak, olabildiğince somut eylem dilinde rica şeklinde ifade etmemizi önermektedir. Ayrıca model, ricamıza olumsuz yanıt geldiğinde, bu durumu kabullenerek şiddet içermeyen yollardan ihtiyaçlarımızı karşılayabileceğimiz alternatif stratejiler geliştirme becerilerimizi de geliştirmektedir (Rosenberg, 2013: 86-104). Şiddetsiz iletişim modeli, karşıdaki kişinin duygu ve ihtiyaçlarını saygı ile anlayabilmek, yani onunla empati kurabilmek için; insanın, kendini de şefkatle duyabileceği becerilerini geliştirmesini salık vermektedir. Bunun için, zorunluluk ve yargıdan ziyade tercih belirten cümlelerin kullanılmasını;³ pişmanlık hissedilen hallerde yas tutmanın ve kendini bağışlamanın öğrenilmesini; ayrıca insanın kendini, ihtiyaçlarını tanımasını ve kabullenmesini önermektedir. Rosenberg’e göre, empatinin iyileştirici bir gücü vardır ve insan, empati ile dinlendiğinde, kendini güvende hissetmektedir. Bununla beraber kimi kişilerle (Örn. yakınlarla ve nispeten çok güç/kaynak sahibi olarak algılanan kişilerle) empati kurmanın nispeten zor olduğunu da kabul etmektedir (Rosenberg, 2013: 109-158).

3 Sınır bilimciler, algılanan özgür irade hissinin gerçek bir seçimi yansıtmayı yansıtmadığını tartışıyor olsa da (zira tercih olarak kodlananın, pek çok faktörün etkileşiminin zorunlu bir çıktısı olması ihtimali vardır), başlı başına tercih yapma hissinin ve şiddetsiz iletişim modeli doğrultusundaki yeni kodlamaların kendini tekrar eden uyum bozucu şemaların etkisini azaltma ihtimali vardır. Özgür iradenin nörobiyolojik altyapısı konusundaki tartışma için bkz. *Incognito* (Eagleman, 2013: 153-196); kendini tekrar eden şemalar ve başa çıkma biçimleri için bkz. *Şema Terapi* (Rafaeli vd., 2013).

Modelin, barış inşasında sunduğu en önemli olanaklardan biri, empatinin geliştirilmesine yönelik benimsediği tekniklerdir.

Rosenberg'e göre insanların temel ihtiyaçları ortaktır. İhtiyaçlarla bağlantı kurulduğunda “çözülmeyecek gibi görünen anlaşmazlıklar bile çözümler hale gelir” (Rosenberg, 2014: 46). Zira, karşımızdaki kişinin duygu ve ihtiyaçlarına odaklandığımızda içimizdeki öfke kaybolurken ve ortak insanlığımızı tanıırken; onları yargıladığımızda, şiddete katkıda bulunmuş oluruz (Rosenberg, 2013: 163-171). Rosenberg, insanın karşısındakinin ihtiyaçlarını görmesinin, her insan ihtiyaçlarla özdeşleşebileceğinden, verme arzusunu canlandırdığını belirtmektedir (Rosenberg, 2014: 46). Çatışma çözümünde, kalıpyargılardan uzaklaşabilmek, iletişimin önünü açmak bakımından fayda sağlayabilmektedir. O halde, Rosenberg'in, insanın, ihtiyaçlar üzerinden kodlanmasına yönelik olarak geliştirdiği teknikler işlevseldir.

Rosenberg, şiddetsiz iletişimde, tüm eylemlerin “bilinçli bir biçimde başkalarının ve kendimizin iyiliğine katkıda bulunmaya hizmet” ettiğini ileri sürmektedir (Rosenberg, 2014: 24). Çoğu insanın başkalarına vermekten keyif aldığını kabul etmektedir. Ayrıca, “ceza korkusuyla ya da ödül ümidiyle değil, suçluluk ya da utançtan değil, aksine doğamızın parçası” olarak gönülden, şefkatle vermenin şiddetsiz iletişimin ana amacı olduğunu belirtmektedir (Rosenberg, 2014: 24). Ödül ve ceza ise başkasının *üstünde* güç kullanmak anlamına gelmektedir. *Güç birliği* için ise, insanların hatalarını yüzlerine vurmak veya eleştirmekten kaçınmakta fayda görmektedir. Şiddetsiz iletişim, Rosenberg'e göre, bir anlamda *birlikte güç* kullanmaktır; yani ödül veya cezadan dolayı değil, hayatı zenginleştirme isteğinden kaynaklı olarak eylemdir (Rosenberg, 2014: 62).

Bizi şefkatten uzaklaştıranın, medeniyetin başlangıcından bu yana gelen eğitim olduğuna inanan Rosenberg etik görececiliğe yakın bir duruş benimsemektedir. İyi, kötü, doğru, yanlış gibi sözcüklerin yargı belirttiğini; kötü şeyler yaptığımızda cezayı, iyi şeyler yaptığımızda ise ödülü hak ettiğimizi bildiren bir adalet anlayışımız olduğunu; bu dilin ise şiddetin özünü oluşturduğunu ileri sürmektedir (Rosenberg, 2014: 26). Ayrıca, toplumsal kodlamalar, duygularımızı ifade etmeyi zorlaştırmakta, duygusal yabancılaşmayı pekiştirmektedir (Rosenberg, 2013: 54). Rosenberg'in arzusu, iyi ve kötünün ötesinde bir yerde, pozitif ve negatif yargılardan arınmış bir şekilde insanın insan olarak görülebilmesidir. İltifat ve övgülerin bile insanı, insan harici bir yaratığa dönüştürdüğünü kabul eden Rosenberg, ödüllendirmeyi de cezalandırmayı da insanlar üzerinde hâkimiyet kurmak üzere yapılan bir tür manüplasyon olarak görmektedir (Rosenberg, 2014: 172-173). Rosenberg, bu kültürün şiddet sarmalını besleyebileceğine dikkat çekerken, liberal ve

muhafazakârların ödül/ceza sistemine dair çok da üzerinde durmadıkları olası olumsuzluklarına da işaret etmiş olmaktadır. Ödül ve cezanın etkileri tartışmalı ise de,⁴ empatinin gelişimi bakımından ödül/ceza sisteminin ötesine geçebilecek türden kodlamalara ihtiyaç olabileceğini göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Rosenberg, bu anlamda, üzerinde daha çok araştırma yapılmasında fayda görünen ödül/ceza ve empati ilişkisine dikkat çekmiş olmaktadır.

Rosenberg, insanın potansiyeline dair iyimser tutumuna rağmen, her grubun veya insanın aynı şefkat düzeyine sahip olmayabileceğini de kabul etmektedir (Rosenberg, 2014: 23). Rosenberg'e göre, güç kullanımının kaçınılmaz olduğu durumlar olabilmektedir. Bununla beraber, ceza amaçlı güç kullanımından ziyade Robert Irwin'in *Nonviolent Social Defence* kitabındaki yaklaşımı destekleyecek bir şekilde koruma amaçlı güç kullanımını salık vermektedir (Rosenberg, 2013: 181). Koruma amaçlı güç kullanımı, "karşı taraf iletişim kurma konusunda isteksiz" olduğunda veya "muhtemel bir tehlike karşısında iletişim için yeterli zaman" olmaması durumunda söz konusu olabilmektedir (Rosenberg, 2013: 180). Rosenberg'e göre, cezalandırma, cezalandırılana, sadece ne yapmasını istemediğimizi iletmiş olur, ne yapmasını istediğimizi değil. Ayrıca kişi, ödül veya ceza beklentisi içinde hareket ettiğinde, bunun ardındaki sebep, birinin iyiliğine katkıda bulunmak olmaz. Rosenberg, bu iki nedenden dolayı, cezalandırmanın, çocuklara karşı kullanılmamasını; cezaya dayalı hukuk sistemine alternatif bir hukuk sistemi kurulmasını ve başka ülkelerin, yaptıkları için cezalandırılmamalarını salık verir (Rosenberg, 2014: 50-51).

Rosenberg'in, alternatif olarak önerdiklerinin uygulanabilirliği ve genel geçerliği tartışmalıdır. Bununla beraber, toplu olarak bir grubun veya bir

4 Örneğin, ödül ve ceza kodlamasının empati üzerindeki olumsuz etkilerine dair Arno Gruen (2008) Rosenberg'le benzer şekilde düşünürken; beyinde inhibisyon ve empatiyle bağlantılı bölgelerin gelişimi için ödül mekanizmasının önemli olabileceği de anlaşılmaktadır. Yine de konuyla ilgili tartışmalar devam etmektedir. Örneğin, B kümesi kişilik bozukluğu kategorisinde değerlendirilen bir grupta sağlıklı kategorisinde değerlendirilen bir grup arasında yapılan karşılaştırmada, kişilik bozukluğu tanısı alan grupta ödüllendirme ve kaçınmalı uyarıcıya karşı fonksiyonel olmayan tepkiler saptanmış; bununla beraber, beklenenin aksine, antisosyal grupta, ödüle aşırı duyarlılık/bağımlılık veya cezaya duyarsızlık saptanmamıştır (Völlm vd., 2007). Gelecekte, ödül/ceza mekanizmasına alternatif yollardan empatinin gelişiminin beynin hangi bölgelerine nasıl etki edeceğinin araştırılması ise; empati, muhakeme, şefkat ve inhibisyonla bağlantılı olabilecek barış ve adalete dair pek çok problemin çözümüne taban oluşturması bakımından katkı sağlayabilecektir.

ülkenin (ki ülke, üzerinde yaşayan insan ve diğer canlılarla vardır) cezalandırılmasının, şiddet sarmalını besleyebildiği açıktır. Kabile kültürlerinde yaygın olan toplu cezalandırma mantığı, devletler arası hukukta, varlığını, hala sürdürmektedir. Bu durum ise, en azından birey düzeyinde ciddi insan hakları ihlalleri getirebilmektedir. Misilleme veya caydırma hedefiyle toplu cezalandırmayı meşru gören adalet algısı, ayrıca, toplu halde yaptırıma uğrayan tarafta bulunan kişileri daha da katılaştırabilmektedir. O halde, barış kültürünün inşası bakımından, Rosenberg'in, insanın, birinin iyiliğine gönülden katkıda bulunma arzusunu artırma yönündeki çabası, kayda değerdir. Bilhassa toplumdaki kilit karar mekanizmalarında bulunan bireylerin onarıcı adalet anlayışını benimsemeleri, çatışma çözümüne ve barış inşasına katkı sağlayabilecektir. Bu anlamda, Rosenberg'in dikkat çektiği ödül ve cezanın olası olumsuzlukları, barış ve adalet tesisi çalışmalarında dikkate alınmasında fayda olan bir diğer noktadır.

3. Şiddetsiz İletişim Modelinin Dayandığı Kabuller ve Kısıtlılıkları

Önceki bölümde, şiddetsiz iletişim modelinin temel bileşenleri, çatışma çözümüne ve barış inşasına potansiyel katkıları bakımından değerlendirilmiştir. Bu bölümde ise, şiddetsiz iletişim modelinin kabullerinin gerçeklikle örtüşürlük düzeyi ve kısıtlılıkları değerlendirilmektedir. Modeli geliştirebilmek bakımından, modelin, özellikle insan doğası ve toplumsallaşma ilişkisine dair kabullerini sorgulamakta fayda vardır. Nitekim Rosenberg, farklı kişilik yapıları söz konusu olsa da bireyin, şiddetsiz iletişim modeli aracılığıyla gönülden vermeye nispeten açık hale gelebileceğini varsaymaktadır.

Rosenberg, insanın, büyük ölçüde toplumsal koşullar ve koşullanmalar tarafından şekillendirildiğine inanmaktadır. Dolayısıyla, iletişim kurma biçimimiz değiştiğinde, insan da değişmektedir. İnsanın içinde, gönülden vermeye açık olan bir taraf vardır. Rosenberg, iletişim için uygun koşulların sağlanması halinde, çatışma içindeki tarafların ihtiyaçlarının şiddetsiz bir şekilde görülebileceğine veya en azından tarafların “iyi niyetli bir şekilde, anlaşmamak konusunda” anlaşabileceklerine inanmaktadır (Rosenberg, 2013: 180). Rosenberg'e göre çözüm, cezada değil eğitimedir. Gerektiğinde koruyucu güç kullanımını salık veren Rosenberg, “insanların kendilerine veya başkalarına zarar verecek şekilde davranmalarının” nedeninin de “cehalet”, yani “bilmemek” olduğunu kabul etmektedir (Rosenberg, 2013: 181). Cezalandırmaktan ziyade eğitimle düzelebilecek bu bilmeme halinin ise dört yönü bulunmaktadır:

- (a) Davranışlarımızın ne gibi sonuçları olabileceği ile ilgili farkındalık eksikliği.
- (b) Başkalarına zarar vermeden ihtiyaçlarımızın nasıl karşılanabileceğini görememe.
- (c) “Hak ettikleri” için başkalarını cezalandırmaya veya canlarını yakmaya “hakkımız” olduğuna inanma.
- (d) Hayali ve sanrılı düşünceler, mesela içimizden gelen bir sesin birisini öldürmemizi emrettiğini düşünme (Rosenberg, 2013: 181).

Yukarıdaki ilk iki madde farkındalık ve bilgi eksikliğine; üçüncü madde, şiddeti besleyen inançların varlığına; dördüncü madde ise bir yanlış kodlama haline işaret etmektedir. Rosenberg’in, bu durumun değişmesini, eğitim yoluyla bilişsel kodların yenilenmesine bağlamasında haklılık payı vardır. Bununla beraber, ileride de yer verilecek olan bazı hallerde, bilinen mevcut tekniklerle empatiyi kayda değer oranda artırmak olanaklı değildir. Olanaklı hallerde de kişinin biyolojik ve psikolojik durumu çerçevesinde nispeten başarılı tekniklerle yapılan terapi olmaksızın kişinin, salt şiddetsiz iletişim modeli aracılığı ile düşman kodlamalarından, hayali ve sanrılı düşüncelerden kurtulabilmesi oldukça düşük bir ihtimaldir. Rosenberg’in, önerdiği modelin etki alanına dair inancı; büyük ölçüde kendi izlenimlerine ve bu modeli deneyimleyenlerin olumlu geribildirimlerine dayanmaktadır.

Diğer bir nokta, Rosenberg’in, her insanın, başkalarına zarar vermeden ihtiyaçlarını karşılayabilecek yollar olduğunu bilmesi ve alternatif kodların kendisine iletilmesi halinde, bu doğrultuda yapacağı egzersizler sonucunda, belli bir süre sonra şiddetten uzak şekilde hareket edebileceğini varsaymasıdır. Farklı kişilik yapıları ve nöral yapılanmalar göz önünde bulundurulduğunda, bu varsayım da gerçeklerle örtüşmeyebilmektedir. Öyle ki, örneğin psikopatlar, bizatihi karşısındakilere zarar vermekten haz duyabilmektedirler (Hare, 2006). Bu yolla, stimülasyon ve yetkinlik (iktidar/güç/kontrol) ihtiyaçlarını karşılayabilmektedirler. Ayrıca kimi nörobiyolojik etmenlerden kaynaklı olarak kişinin şiddete daha çok meylenmesi de mümkündür (Blair ve Lee, 2013; Denson vd., 2009).⁵ Rosenberg ise insanın şiddet yöneliminin değişmesi için

5 Bununla beraber, biyolojik etkenler üzerinden nedensellik iddiasında bulunmak problemlili olabilmektedir. Hakikaten de biyolojik, psikolojik/toplumsal etkenlerin etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, psikopatlarda bazı beyin anormallikleri (“prefrontal gri madde hacminde azalma, sağ süperior temporal gyristaki gri maddede azalma, amigdalada hacim kaybı, posterior hipokampal hacimde azalma, abartılı yapısal hipokampal asimetrisi, kallozal ak madde hacminde artış”) saptanırken, psikopatların homojen bir grup oluşturmadıkları da

sosyal etmenlere neredeyse mutlak bir anlam yüklemekte; şiddetsiz iletişim modelinin yeniden kodlamaları sayesinde, gönülden vermenin, her yetişkin için olanaklı olabileceğini varsaymaktadır. Erken dönem nöral yapılanmaların ve kişilik yapılanmalarının, yetişkinlik dönemindeki kapasiteleri sınırlama etkisini değerlendirmesine katmamaktadır (Rosenberg, 2013; Rosenberg, 2014). Vurgusu, önerdiği modelle, her yaşta insanın empati düzeyinin geliştirilebileceği yönündedir.

Rosenberg'e göre, krallara ve seçkinlere hizmete şartlanmış, otoriteye boyun eğmeyi yücelten, insanı uysallaştıran kültürel koşullanmalar; kişinin, kendisinin ve diğerlerinin ihtiyaçlarını duymasını ve ifade etmesini zorlaştırmaktadır. Rosenberg, toplumda, ihtiyaç sahibi olmaya, yani "muhtaç" olmaya olumsuz anlam yüklendiğini; ihtiyaçların dile getirilmesinin ise bencillikle özdeşleştirildiğini vurgulamaktadır (Rosenberg, 2013: 191-192). Rosenberg'in "hâkimiyet toplumları" olarak adlandırdığı bu toplumlarda insanlar, kendilerini "kibar ve ölü hale getiren düşüncelerle" programlanmışlardır (Rosenberg, 2014: 114). Bizi ihtiyaçlarımıza yabancılaştıran bu durumun ardında, tarihten gelen "otoriteye sadık ve itaatkâr insan yetiştiren eğitim sistemlerimiz" vardır (Rosenberg, 2014: 45). Rosenberg, bu anlamda, toplumsallaşma sürecine ve yerleşik iktidar yapılarının etkisine merkezi önem atfetmektedir; zira ona göre, ihtiyaçları ile bağlantıda olan insanlardan iyi köleler olmamaktadır. Devlet, okul, şirket ve ailelerin pek çoğunun bizi, ihtiyaçlarımıza yabancılaştıran öğeler arasında yer aldığını belirten Rosenberg'e göre mevcut iktidar yapıları, "insanların, diğerleri

göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim, beyindeki bu yapısal farklılıklarla, psikopatlık özellikleri arasında nedensel bir bağ olduğu ortaya koyulamamaktadır. Dolayısıyla, psikopatlık "nörobiyolojik, genetik, epidemiyolojik ve sosyobiyoğrafik etmenleri içeren çok-faktörlü bir süreç olarak görülmelidir" (Weber vd., 2008: 7). Bir başka nokta ise, farklı psikolojik terapi ve iletişim teknikleri ile hangi beyin bölgelerinin aktive olduğuna dair nörobiyolojik çalışmaların yapılmasının faydalı olabileceğidir. Örneğin, bir çalışmada, başkalarını korkutmanın kabul edilebilirliğine dair yargılarda bulunurken psikopatide düşük amigdala faaliyeti saptanmış; psikopatinin neden başka bir insanda korku uyandırmayı kabul edilir görmeyi artırabileceğine dair bir olasılık daha ortaya koyulmuştur (Marsh ve Cardinale, 2014). Benzer şekilde, şiddetsiz iletişim teknikleri ile çalışma yapıldığında veya, örneğin, şema/mod terapide kullanılan belli teknikler ile çalışmalar yapıldığında, farklı kişilik yapılanmalarına sahip bireylerdeki nörobiyolojik eşleniklerin neler olduğunun saptanması, gelecekte, bu ve benzeri tekniklerin gözden geçirilerek farklı yapılardaki bireylere göre yeniden düzenlenmesine yardımcı olabilecek, bunun ise toplumsal barış ve adalet bakımından pozitif etkileri olabilecektir.

üzerinde örgütlü kontrol” sağlamasına hizmet etmektedir (Rosenberg, 2014: 45). Sorun, bireylerden ziyade yapılardadır. O halde bizi ihtiyaçlarımıza yabancılaştıran öğelerin bağlı olduğu büyük yapıyı da değiştirmeye ihtiyaç vardır (Rosenberg, 2014: 118-119). Rosenberg, mevcut ekonomik sisteme alternatiflerin ve onarıcı adaletin inşasının olanaklı olduğunu kabul etmektedir (Rosenberg, 2014: 180-181). Rosenberg’in, makro sistemlerin birey üzerindeki etkisini vurgulaması, problemin çözümü bakımından modelinin dışında kalan araçları da tanıdığı için analizine güç katmaktadır.

Rosenberg’in, bireyin üzerinde örgütlü kontrol sağlayan yapılar ve düşünceler üzerine vurgusu Althusser ve Foucault’nun yaklaşımları ile uyum içindedir. Foucault, söylem; Althusser ise yapılar tarafından bireyin şekillendirilmesine vurgu yapmaktadır (Althusser, 1971: 121-173; Foucault, 1977: 26-27). Rosenberg ise birey düzeyinde analize izin verdiği nispette, makro indirgemecilikten uzaklaşmaktadır. Şiddeti besleyen kültürel kodlamaların egemenliğinden kurtulmayı, farklılaşan kişilik yapılarından ve biyolojik etkenlerden bağımsız olarak insanın, duygu ve ihtiyaçlarıyla bağlantıda olmasına indirgediği oranda ise, şiddetsiz iletişime açıklık potansiyelleri bakımından bireysel farklılıkları, değerlendirme dışında tutmaktadır. Açıktır ki siyasal şiddet, iktisadi, politik ve kültürel pek çok faktörle ilişkili bir olgudur. Bununla beraber sosyoloji, siyaset bilim, uluslararası ilişkiler, ekonomi alanındaki hâkim teorik yaklaşımların temelinde yer alan insan doğasına dair kabuller, psikoloji ve sinirbilimdeki gelişmeleri takip ederek yenilenmekten büyük ölçüde uzak kalmıştır. Bu makalede, makro düzey etkenlerin önemi teslim edilmekle beraber, mikro etkenlere odaklanılmış olmasının ardındaki temel neden, problemlili insan doğası varsayımlarına dikkat çekmeye çalışmaktır. İnsan doğasına dair yapılan hatalı varsayımlar, bu hatalı varsayımların üzerine inşa edilen teorilerin temellerini de zayıflatmaktadır. Şiddetsiz iletişim modeli de bu problemten bağımsız değildir.

Şiddetsiz iletişim modeli, insan doğasına dair iyimser bir yaklaşım içindedir. Bu durum, insancıl psikoloji ile paralellikler taşımaktadır. Her ne yapıyor isek bunun için “iyi” bir nedenimiz olduğunu belirten Rosenberg, bu “iyi neden”in eylemimizin ardındaki ihtiyaçlar olduğunu vurgulamaktadır. Rosenberg, bir eylem hakkında doğru veya yanlış gibi yargılarda bulunmak yerine sonucunda karşılanan ve karşılanmayan ihtiyaçlarımızın farkında olmanın, kendimize saygı duyarak öğrenme becerimizi artırdığını varsaymaktadır (Rosenberg, 2014: 71-72). Rosenberg’in, mevcut şiddeti, tarihsel yapısal koşullamalara bağlaması, dönüşümün, buna alternatif bir kodlama olarak gördüğü şiddetsiz iletişim eğitimiyle gerçekleşeceği yönündeki inancını beslemektedir. Terörizm sorununun çözülmesinde de, tarafların, birbirlerini karşılıklı düşmanlıkla etiketlemekten uzak durmalarına ve birbirleriyle ihtiyaçlar üzerinden bağ kurmalarına anahtar bir rol atfetmektedir.

Birey, aile, şirket veya hükümetteki insanların, şiddetsiz iletişim modelini öğrenerek ihtiyaçlarını karşılamak üzere “daha az maliyetli ve daha etkili yollar” olduğunu fark ettiklerinde, şiddet döngüsünün kırılacağını kabul etmektedir (Rosenberg, 2014: 137). Rosenberg (2014: 147), toplumsal dönüşümün etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için; insanın, içinde bulunduğu yapılardaki düşman kodlamalarından uzaklaşarak olabildiğince karşısındakinin “içindeki insanoğlunun ihtiyaçlarını duymaya” çabalamasını salık vermektedir. Bununla beraber, insanların, fayda maliyet analizi yaptıklarında faydayı artırıcı yönde hareket edeceklerine dair kabul ile kültürel kodların değişimiyle her insanın empatiye daha çok açılacağı yönündeki varsayım, modelin temelinde yer alan, sorgulanmaya açık noktalar arasında yer almaktadır.

Rosenberg, şiddetsiz iletişim modeliyle empatinin geliştirilebilir olduğu konusunda oldukça umutludur. Rosenberg (2014: 92)’e göre, “insanlığımızın özünde, hepimiz aynı ihtiyaçlara sahip” olduğumuzdan, empati ve şiddetsiz iletişim her insan için olanaklıdır. Kişinin, karşısındakinin acısını gördüğünde, üzüntü duyacağını varsayan Rosenberg (2014: 82); bu üzüntüyü davranışlarından zarar gören kişiye iletğinde ise o kişinin yaralarının sarılacağına inanmaktadır. Öte yandan, zarar veren kişinin, yaptıklarından dolayı üzüntü duyacağı varsayımı, nöral şekillenmesi buna izin vermeyecek hale gelmiş kişilerin ve psikopatlık, ileri narsisizm gibi kişilik bozukluklarının varlığı ile uyumsuzdur. Bu bağlamda, “Psikopati Kontrol Listesi”ni oluşturan Robert Hare’in, psikopatların, iyileşme yolunda olduklarına dair karşısındaki uzmanları bile ustalıkla kandırabilecekleri yönündeki uyarısı yerindedir. Hare’in “(p)sikopatlarla, özellikle pişmanlığı ya da empatiyi ‘gerçekten hissetme’yi öğretme yönündeki girişimler başarısız olmaya mahkûmdur” (Hare, 2006: 202) yönündeki görüşü, insancıl psikoloji akımının iyimserliğinin zıddı yönünde bir değerlendirmedir. Psikopatlarla yönelik terapilerin hangilerinin ne derecede başarılı olduğu konusunda bir uzlaşma yokken (Reidy vd., 2013), insancıl psikolojinin, nörobiyoloji ve kişilik yapılanmaları bağlamında farklılaşan kapasitelerin empatiye dair sunduğu alt ve üst limitleri yeterince göz önünde bulundurmaması, hatalı çıkarımlara meydan verebilmektedir.

Rosenberg’in yaptığı bir başka genelleme ise, mağdur ve faili yüzleştirme çalışmalarına dairdir. Rosenberg, bu çalışmalarda, taciz edenin veya taciz edenin rolüne giren kişinin, şiddet dolu davranışlarını hangi ihtiyaçlarına binaen yapmış olduğunu şiddetsiz iletişim dili ile ifade etmesinin, tacize uğrayan bakımından şifalandırıcı nitelikte olduğunu ileri sürmektedir (Rosenberg, 2014: 82). Bu çalışmaların, mağdurun yaralarını ne kadar sardıği konusunda izlenimlerin ötesine geçebilecek türden bulgular ise sunmamaktadır. Dolayısıyla bu saptamanın da geçerlilik düzeyinin anlaşılabilmesi için bilimsel araştırmalara ihtiyaç görülmektedir.

Rosenberg, psikanaliz yaklaşımının aksine, geçmişe dönüp geçmiş hakkında konuşmanın şifalandırıcı olmaktan uzak olduğunu ileri sürmektedir. Bu durum, ona göre, işe yaramadığı gibi acı verici de olabilmektedir. Rosenberg, geçmişin, şimdiki zaman üzerindeki uyarıcı etkisini reddetmese de; geçmişin sonucunda sadece “şimdi” ve “bu an”da canlı olanın ne olduğu üzerine konuşmanın şifalandırıcı olduğunu ileri sürmektedir (Rosenberg, 2014: 80). Bu savı da izlenimlerine dayandırmaktadır. Öte yandan özellikle kişilik bozukluğu vakalarında etkili sonuçlar elde eden şema terapi ve şema terapiden türemiş olan mod terapi de psikanalize eleştirel şekilde yaklaşıyorsa da; bilişsel psikoloji ve ihtiyaçlar kuramı gibi pek çok yaklaşımın yanısıra psikanalizden faydalanmayı da ihmal etmemektedir. Modellerini, halen etkisi olan çocukluk dönemi şemalarını, modlarını ve başa çıkma biçimlerini açığa çıkarmak ve uyum bozucu olanlarını dönüştürmek üzerine kurmaktadır. Bireyin kendi ihtiyaçlarını, başkalarının da ihtiyaçlarını/sınırlarını gözetererek karşılamasına yardımcı olmaya odaklanmaktadır. Geçmiş deneyimlerin bugün üzerindeki etkilerini olumlu yönde dönüştürmek, anımsanan çocukluk deneyimleriyle terapist denetiminde yüzleşmeyi gerektirebilmektedir (Rafaeli vd., 2013; Jakob vd., 2014).

Rosenberg’in, psikiyatrideki anaakım yaklaşımlara eleştirel duruşu ise, onun etiketleme olarak gördüğü tanılara da mesafeli durmasını getirmektedir. Rosenberg, tanının, psikiyatristin bağlı bulunduğu okula göre değişebileceğini vurgulamakta; psikiyatristlerin tedaviden çok tanıyla meşgul olduğunu belirtmektedir. Bunun ise, danışanla empati kurmayı zorlaştırdığını; psikiyatriste terapi sırasında “tarafsız” durma dayatması yapılmasının, yani psikiyatristin kendi duygularını ve ihtiyaçlarını ifade edememesinin terapi sırasında problemler doğurduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, diyalog felsefesi çerçevesinde varoluşçu bir yaklaşım benimseyen Martin Buber ve psikolojideki insancıl yaklaşımın öncülerinden Carl Rogers arasındaki diyalogun kendine yol gösterdiğini belirten Rosenberg, “klinik tarafsızlık” yaklaşımının içtenliği engellediğini belirtmektedir. Randevu olarak ve ücret ödeyerek “iyileştirme” talep edildiğinde, gerçek ve içten bir ilişki ihtimali de düşmektedir (Rosenberg, 2013: 192-199). Rosenberg’in psikiyatrideki hâkim uygulamalara yönelik eleştirel duruşu, 1960’larda yaygın olarak dile getirilen eleştirilerle paralellik göstermektedir. Nitekim Rosenberg’in eleştirel yaklaşımı ile “radikal psikiyatri” çevrelerinin yanısıra Thomas J. Scheff, David L. Rosenhan, Michel Foucault’nun akıl hastalığı kategorisine yönelik sorgulamalarında ortak noktalar bulunmaktadır. Ayrıca yine akıl sağlığı ve hastalığı arasındaki çizgiyi sorgulayan Ronald Laing, akıl hastanelerini total kurumlar olarak adlandıran Erving Goffman ve akıl hastalığı kategorisini söylenceden ibaret bir etiketleme olarak gören Thomas Szasz’ın kurumsal

psikiyatridi bir nevi suistimal olarak görmesi ile Rosenberg'in eleştirel tutumu arasında da benzerlikler vardır.⁶

Rosenberg de teşhis koymak veya durumlarını yorumlamak yerine kendine danışanları empati ile dinlemeyi tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Kişinin, kendi duygu ve ihtiyaçlarıyla empati kurabilmesinin, insanı depresyondan kurtardığını iddia etmektedir (Rosenberg, 2013: 193). Bununla beraber, önerdiği yöntemin, psikoz, nevroz veya kişilik bozukluğu olarak adlandırılan durumlarda tarafların, ihtiyaçlarını karşılamalarına ne kadar hizmet ettiğine dair bir bulgu ortaya koymamaktadır. Şiddetli çatışmaların ardından yaşanan travma sonrası stres bozukluğunun olumsuz etkileri ve bunun yeni nesiller üzerindeki zincirleme etkisi göz önünde bulundurulduğunda (Cozolino, 2014; Kosic ve Tauber, 2010), empatiyle dinlemenin ötesine geçebilecek müdahale araçlarına da ihtiyaç bulunduğu açığa çıkmaktadır. Şiddet sarmalını besleyebilen travma sonrası stres bozukluklarının iyileştirilmesinde, kategorizasyon yapmayı ve tanı koymayı reddetmeyen terapi teknikleri de katkı sağlayabilmektedir. Ruh bilim ve sinir bilim alanındaki çalışmalar, çatışma çözümü açısından önem taşıyan pek çok bulgu sunmaktadır. Nispeten makro teorilerin temellerini sağlamlaştırmak bakımından bu bulguların entegrasyonu, işlevseldir. Yüzlerce yıl öncesinin insan doğası varsayımları üzerinden yükselen sosyal bilim teorilerinin temelleri, böylelikle yenilenebilecektir.

Kişiliğe ve nörobiyolojik etkenlere bağlı olarak şiddete meyil açısından farklılıklar görülebilmektedir (Antonucci vd., 2006; Haller vd., 2005; Nelson ve Trainor, 2007). Dolayısıyla, yetişkin bireylerin, kültürel yeniden kodlamalarla kolaylıkla değişmeyebilecek türden altyapıları, çatışma çözümünde göz önünde bulundurulmasında fayda olan bir unsurdur. Elizabeth Bader'in benlik ve kimlik yapılanmasının arabuluculuk ve müzakere süreçlerindeki önemine işaret eden araştırması, düşünsel işleyişin ve mentalizasyon kapasitesinin bu süreçlerde dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bader'e göre, arabulucunun, müzakereler esnasında, narsisistik enflasyon/aşırı güven, deflasyon ve gerçekçi çözüme ulaşma olasılıklarının farkında olmasının, çatışma çözümü açısından işlevsel bir yönü bulunmaktadır. Arabulucu, sınır bozuklukların gelişmesinde de etkisi olan, mutlak-iyi mutlak-kötü şeklindeki düşünme biçiminin gerçeklikle uyumu zorlaştırdığını göz önünde bulundurursa, nispeten etkin stratejiler geliştirilebilecektir. Benlik ve kimlik ise, müzakerenin ötesine geçen yapılanmaların ürünleri oldukları için, arabulucunun, kendi sınırlılıklarının farkına varması da önemlidir (Bader, 2011). O halde, arabuluculuk faaliyetlerinde kişilik yapılarına ve bozukluklarına dair bilgi, barış inşası çalışmalarında önem kazanmaktadır.

6 1960'lı yıllarda psikiyatrinin meşruiyetini sorgulayanlar için bkz. Grob, 2011.

Toplumda, karar almaya dair kilit konumlarda bulunanların empati düzeyine dair sağlıklı bulgular olmasa da, yapılan pek çok çalışmada, kişilik bozukluğu olan kişilerin de yönetim konumlarına meyledebileceği ortaya koyulmaktadır. Örneğin, İngiltere'nin önde gelen şirketlerinin tepe yöneticilerinin kişilik özellikleri, akıl hastalığı ve kişilik bozukluğu tanısı alan gruplarla karşılaştırıldığında, bu yöneticilerin *histriyonik* özelliklerinin diğer gruba göre daha baskın olduğu açığa çıkmaktadır. *Narsistik, kompulsiflik ve duygulanıma dair psikopatlık* özellikleri bakımından ise iki grup arasında yakın puanlar söz konusudur (Board ve Fritzon, 2005). Kilit yönetici konumunda bulunan insanlardan kişilik bozukluğu olanların yöneliminin; ülke, bölge veya dünya barışı açısından dikkate alınmasında fayda olan doğurguları vardır. Yapılan incelemeler göstermektedir ki özellikle hızlı toplumsal ve iktisadi dönüşüm zamanlarında, empatisi gelişmemiş liderlerin kitleleri peşlerinden sürüklemeleri, bu çerçevede pek çok insanın grup narsisizmini deneyimlemesi, bu kişilerin kendilerini veya çevresindekileri yıkıma sürüklemeleri mümkündür (Olsson, 2013).

Biyografiler üzerinden yapılan analizler, kişilik bozukluklarının dünya politikasına yön verenlerde bulunabildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, diğer olası bozuklukların yanısıra narsistik kişilik bozukluğu da olduğu belirtilen liderler arasında Adolph Hitler, Joseph Stalin, Mao Zedong, Fidel Castro, Saddam Hüseyin, George Lincoln Rockwell, Alexander Hamilton, John McCain, George W. Bush, Jimmy Carter, John F. Kennedy, Benjamin Netanyahu da vardır (Rosenthal ve Pittinsky, 2006). Roy Baumeister'in ve Kathleen D. Vohs'un, ileri narsistlerin, belirli bir beğeni düzeyine kısa sürede tolerans geliştirerek daha fazlası için çabaya girişecekleri yönündeki uyarısı bu bakımdan kayda değerdir (Baumeister ve Vohs, 2001). Kişilik analizleri göz önünde bulundurulduğunda, her insanda güç arayışının merkezi öneme sahip olduğunu kabul eden realist yaklaşımın da, her insanın akla yatkın olanı seçeceğini kabul eden liberal yaklaşımın da kişilik yapılanmalarına bağlı olarak farklılaşan kapasiteleri yeterince hesaba katmadıkları açığa çıkmaktadır. Rosenberg de insanların farklı şefkat düzeylerinde olabileceğini kabul etmesine rağmen; şiddetsiz iletişim bilgisinin verilmesi halinde ihtiyaçları ile bağlantıya geçecek olan bireyin empatiye açılacağını varsayması nedeniyle, kişiden kişiye değişebilen kapasitelerin barış inşasına dair etkilerini, değerlendirmesine katmamaktadır.

Barış inşasının çok-boyutlu bir yaklaşım gerektirdiğini vurgulayan Hilde Rapp'ın da belirttiği gibi bu çerçevede “kişisel kaynaklar”, “kişiler arası ve kültürler arası meseleler”, “biyo-psiko-sosyal belirleyenler” ve “örgütsel ve sistemik boyutlar” göz önünde bulundurulmalıdır (Rapp, 2006). İnsanın, kendi duygu ve ihtiyaçlarıyla bağlantı halinde olması ise bu çok düzlemli çerçevede empati, şefkat, dolayısıyla barış kapasitesini artırmak bakımından önemli, fakat

yeterli görünmeyen temel bir unsurdur. Şiddetsiz iletişim modelinin sunduğu belki de en önemli olanak, en azından bu metottan yararlanma kapasitesine sahip olanların empati yetilerini geliştirebilecek olmasıdır. Arno Gruen, “her türlü duyguyu yitirmiş insanlar, ancak canlı bir şeyi ele geçirip parçaladıklarında kendilerini duyumsayabilirler. Bir başka yaşamı dize getirip söndürdüklerinde yaşama hâkim olduklarına inanırlar” (Gruen, 2008: 90) diye yazarken empati kapasitesi körelmiş veya canlanması zor olanların yöneliminin yıkıcı etkilerine dikkat çekmektedir. Bu kapasitenin, (diğerlerinin yanısıra) barış inşasıyla ilgili kilit konumda olan kimi kişiler açısından şiddetsiz iletişim teknikleriyle canlanamayacak olması, şiddetsiz iletişim modelinin sınırlılıkları içerisinde yer almaktadır.

Empati kapasitesinin en azından bilinen tekniklerle onarılamayacak türden bir hasara uğramasının ardındaki temel etken kimi zaman toplumsal koşullar olabiliyorsa da;⁷ bazı biyolojik özelliklerin de empati kapasitesini sınırlayabileceği kabul edilmektedir (Decety ve Svetlova, 2012). Empatinin hangi bağlamda ne kadarının doğuştan ne kadarının toplumsal ve diğer koşullara bağlı olarak biçimlenebileceğine dair tartışmalar devam etse de biyolojik farklılıkların bir kısmının da genlerle ilgili olduğunu göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Nitekim “genler, bir itkinin bireydeki tezahürünün gücüne dair alt ve üst sınırları” belirlemektedir; bu sınırların neresinde yer alındığına ise çevresel koşullar etki etmektedir (Bernard, 2014: 14). Kişiden kişiye farklılık gösteren alt ve üst sınırlar, insan doğasının türdeş bir potansiyel barındırdığı varsayımının hatalı olduğuna işaret etmektedir.⁸ O halde, ileride,

7 Örnekler için bkz. Gruen, 2008.

8 Nispeten makro doğurguları olabilecek, diğer değişkenlerle etkileşim içinde pek çok mikro faktör vardır. Örneğin, barış ve adaletle bağlantılı olabileceği için dürtüsellik ve saldırganlığın ardındaki biyolojik, psikolojik ve toplumsal değişkenlerin etkileşmesine dair bkz. “Impulsivity, Aggression, and Serotonin: A Molecular Psychobiological Perspective” (Lesch ve Merschedorf, 2000). Ayrıca saldırgan davranışın ardındaki toplumsal ve nöral etkenler için bkz. “Social and Neural Determinants of Aggressive Behavior: Pharmacotherapeutic Targets at Serotonin, Dopamine and γ -aminobutyric Acid Systems” (Miczek vd., 2002). İnsandaki saldırganlığın/dürtüsellüğün ardındaki bazı nörobiyolojik faktörlere (özellikle de serotonin ve dopamine bağlı olan faktörlere) etki eden genetik etkenler için bkz. “Genetic Determinants of Aggression and Impulsivity in Humans” (Pavlov vd., 2012). Yine akıl sağlığındaki bazı problemlerle ve intihar eğilimiyle ilgili olabilecek genetik faktörlere dair bkz. “The Genetics of Neurosystems in Mental Ill-Health and Suicidality: Beyond Serotonin” (Rujescu ve Giegling, 2010). Yine de genetik faktörler ve saldırganlık arasındaki ilişkiye vasıta olan nöral ve psikolojik mekanizmalara dair pek az bilgi olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bir çalışmaya göre monoamine-oxidase-A (MAOA) geni ve saldırganlık eğilimi

ölçüm araçları olanak tanıdıkça genler de dâhil olmak üzere biyolojik etkenlerin de analize katılmasında fayda vardır.

Bugün için, ölçüm araçları biyolojik değişkenleri yaygın ve güvenilir olarak analizlere katmaya izin vermiyor ise de en azından, çatışma çözümünde toplumsal ve biyolojik etkenlerin etkileşimine bağlı olarak, farklı yönelimlere ve kapasitelere sahip bireyler olduğunu göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Şiddetsiz iletişim modelinin de toplumsal ve biyolojik etkileşime bağlı farklılaşan kapasitelere göre her bir bireye farklı derecelerde ve biçimlerde tesir edebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bireyin kendine ve başkalarına yönelik empatisinin ve saygısının geliştirilebilmesi, uzun dönemde barış inşası bakımından önem taşıdığına göre, özellikle travma sonrası yaraları canlandırmaya, derinleştirmeye meyledebilecek kişilik yapılanmalarına ve travma sonrası stres bozukluğuna yönelik müdahaleleri planlarken; şiddetsiz iletişim modelinin sınırlarını kabul etmek ve diğer psikolojik ve gerektiğinde biyolojik terapi araçlarından da faydalanmaya açık olmak önemlidir.

Şiddetsiz iletişim modelinin temel dayanaklarından biri olduğu için, insan ihtiyaçları teorisine dair tartışmalara da burada kısaca yer vermekte fayda vardır. Bu konudaki tartışmalardan biri, insan ihtiyaçlarının evrensel olup olmadığı; evrensel ise de hangi ihtiyaçların insanlığın başlangıcından beri var olduğudur (Park, 2010; Rubenstein, 2001). Laureen Park'ın da belirttiği gibi, insan ihtiyaçları teorisyenleri tarafından sıralanan ihtiyaçların pek çoğunun toplumsallaşma sürecinde oluşmuş olması olasıdır (Park, 2010). İnsan ihtiyaçları yaklaşımı ile ilgili göz önünde bulundurulması gereken diğer bir konu ise bu teorinin, insanın, eylemlerini, ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaptığını kabul etmesinin, insan yönelimini ve davranışlarının ardındaki motivasyonları anlamak bakımından belli bir derece fayda sağlasa da; kendi başına, barış açısından mucizevi bir çözüm sunmadığıdır. Hakikaten, Cristopher Mitchell'in de belirttiği gibi ihtiyaçların karşılanmasına dair izlenen yollar zarar verici olabilmektedir. Örneğin, güvenlik ihtiyacı, kimi zaman, tahakküme; kimlik ihtiyacı, düşmanlığa; sevgi ihtiyacı ise beğenilme, makam ve başkalarının ihtiyaçlarını karşılamayı engellemek pahasına başarı yönelimine dönüşebilmektedir (akt. Park, 2010: 2-3). İnsanın benimsediği stratejiler, kişinin şiddetsiz iletişim modelini öğrenmesi halinde bile birbirleriyle çatışma haline girebilmekte, bir taraf kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere stratejiler benimserken, bu stratejiler diğer tarafın çeşitli ihtiyaçlarını karşılamayı

arasındaki ilişkiyle bağlantılı olan faktör, kişinin, “sosyal red gibi olumsuz sosyoduygusal deneyimlere düşükten ziyade yüksek duyarlılığa” sahip olmasıyla ilgilidir (Eisenberger vd., 2007: 1100). Bu konudaki araştırmalar ve tartışmalar devam etmektedir.

önleyebilmektedir. Benimsenen stratejiler, tarafların tamamının kazandığı bir oyunla sonuçlanmayabilmektedir. Staub'un, bir stratejinin yapıcılık ve yıkıcılık bakımından değerlendirilmesi gerektiğine yönelik uyarısı yerindedir (Staub, 2003). Ayrıca, tek bir bireyin kendi ihtiyaçlarını doyumak üzere atacağı adımlar bile eşzamanlı olarak veya kısa, orta ve uzun vadeli olarak birbirleri üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin, birey, kısa dönemli olarak duygusal güvenliği doğrultusunda bir adım atarken, bu eylemiyle, fiziksel sağlığına zarar verebilmektedir. İnsanın, kendisinin ve başkasının ihtiyaçlarına dair farkındalığı, tek başına, şiddete karşı bir panzehir sunmamaktadır. Şiddetsiz iletişim modeli değerler hiyerarşisi inşasını salık vermese de bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, çatışma çözümünde stratejilerin önceliklendirilmesi bakımından referans noktası görevi görebilecektir.

Adalet ve barış inşası doğrultusunda benimsenen stratejiler, her zaman birbirini desteklememektedir. Örneğin, cezalandırıcı adalet politikaları, kimi zaman insanların, özellikle de şiddet kurbanı olanların, güvenliğe duydukları acil ihtiyacı karşılamalarını önleyebilmektedir. Fail olarak görülen kişilere yönelik çıkarılan aflar ise, cezalandırıcı adalet politikalarıyla karşı karşıya gelebilmektedir. Her iki yaklaşım da nihayetinde barış inşasını desteklemeye ve daha fazla can kaybının yaşanmasını engellemeye çalışsa da insanların güvenliği ve şiddet uygulayan failerin hesap verirliliği arasındaki dengenin nasıl kurulabileceği sorusu, politika yapıcılarının gündemini işgal etmeye devam etmektedir (Balasco, 2013). Rosenberg ise, daha önce de belirtildiği gibi, bu konuda, “acilen *onarıcı* adaleti öğrenmeye ve uygulamaya” (Rosenberg, 2014: 104) ve “kendimizi düşman resimlerinden özgürleştirmeye ihtiyacımız var” (Rosenberg, 2014: 126) diye yazmaktadır. Şiddet uygulayan ve uygulanan kişilerin bir araya getirilerek ihtiyaçlarıyla bağlantı kurmasına aracılık edilmesinin sonucunda iyileşme olduğunu varsaymaktadır. Şiddet uygulayanın, şiddetsiz iletişim yöntemiyle karşısındaki kişinin ıstıabını görebileceğini, böylelikle kendi iç dünyasına döndüğünde acı duyabileceğini, yaptıkları için yas tutabileceğini kabul etmektedir (Rosenberg, 2014: 111). Öte yandan, Rosenberg, tarafların öncelikli olarak algıladıkları ihtiyaçları (Örn. maddi/manevi güvenlik; karşılıklılık; adalet; kimlik) doğrultusundaki hareketlerinin, yeni çatışmalar doğurabileceğinin üzerinde durmamaktadır. Ayrıca, Rosenberg, arabuluculuk çalışmalarında, şiddet uygulayanın, rol yapma ihtimalini de göz önünde bulundurmuyor gibidir. Şiddet uygulayanın, şiddetsiz iletişim modeli uygulandığında gerçekten yas tuttuğuna; şiddete maruz kalanın ise karşısındakinin duygu ve ihtiyaçlarıyla bağlantıya geçtiğinde bir iyileşme yaşadığına inanmaktadır (Rosenberg, 2014: 112). Rosenberg, Nijerya'da 400'ün üzerinde ölümle sonuçlanan aşiretler arası bir arabuluculuk çalışmasında, düşman kodlamalarının ötesinde ihtiyaçların görülmesinin ve ifade edilmesinin, anlaşma için zemin hazırladığı tecrübesini aktarıyorsa da,

yaptığı çalışmaların ardından barış inşasının söz konusu olup olmadığını, oldu ise hangi yöntemlerle ne kadar sürede olduğunu ve şiddetsiz iletişim modelinin bu süreçteki katkısını değerlendiren bulgular sunmamaktadır (Rosenberg, 2014: 129-133). Özetle, şiddetsiz iletişim modeli, barış inşası bakımından tarafların mentalizasyon kapasitesini ve empati becerisini artırmasına dönük bir ölçüde fayda sağlayabilse de, bu fayda her birey ve topluluk için eşit derecede olmayabilmektedir. Bu noktada, şiddetsiz iletişim modeliyle sınırlı kalmayan çok düzeyli çözüm arayışları ve her bir yöntemin bağlamına göre katkılarının ve kısıtlılıklarının bilimsel araştırmalarla değerlendirilerek yenilenmesi makul görünmektedir.

Sonuç

Barış inşası çalışmalarında umut veren gelişmelerden biri mikro etmenlere yönelik farkındalığın artması ise, diğeri de makro yapısal faktörlerin daha çok vurgulanır olmasıdır. Hakikaten de, Kathleen Ho'nun da belirttiği gibi uluslararası düzeyde insan hakları ihlallerine odaklanan çevreler, geçmişe kıyasla daha fazla yapısal olana atıf vermektedir (Ho, 2007: 1). Zira yoksulluk başta olmak üzere yapısal şiddete yol açan pek çok eşitsizlik hala temel insan ihtiyaçlarının karşılanmasını engeller niteliktedir (Ho, 2007: 4-5). Bu durumun farkında olan Rosenberg de, makro yapısal yeniden inşanın gerekliliğini teslim etmektedir. Şiddet döngüsünün kırılabilmesi doğrultusundaki çalışmaları ise, esas olarak, tarafların, bireysel kapasitelerini şiddetsiz iletişim modeli ile yeniden yapılandırarak birbirleriyle gönülden bağ kurabilecek duruma gelmelerine destek olmaya odaklanmaktadır. İnancı, geliştirdiği modelin, çatışan tarafların, ihtiyaçlarını, şiddetten uzak durarak karşılayabilecekleri ortamı hazırlamaya katkı sağlayacağı yönündedir. Model, barış inşası bakımından kısa, orta ve uzun dönemde olanaklar sunduğu için, modelin, yaygınlaştırılmasına yönelik daha çok destek bulabilmesi önemlidir.

Öte yandan, gruplar arası iletişimi ve işbirliğini güçlendirme projeleri kimi zaman maddi destek sağlayabilse de temel insan hakları ihlallerinin yaygın şekilde yaşandığı hallerde, ilk aşamada, mono-etnik/topluluk çalışmalarına ağırlık vermenin bir alternatif olarak düşünülmesinde de fayda vardır. Zira şiddetli çatışmaların ardından etnik gruplar arası seminerler, katılımcılar üzerinde ciddi bir baskı oluşturabilmektedir. Böyle durumlarda, derin bir şekilde bölünmüş olan toplulukların travmaya uğramış üyelerinin yeniden bir araya gelebilmeleri için uzun dönemli çalışmalar gerekebilmektedir. Bununla beraber, uzun dönemli projelerin mali kaynak bulmakta zorlanması, barış inşasının önünde hala önemli bir engel oluşturmaya devam etmektedir (Fischer ve Fischer, 2004). Bu durum, daha önce de belirtildiği gibi, travma sonrası stres bozukluğunun ve kişilik bozukluklarının tedavisine odaklanan projeler için de

geçerlidir. Kimi çatışmaların ardından binlerce, zaman zamansa milyonlarca insan şiddete maruz kalmakta; bunun zincirleme etkisi ise yeni nesillere aktarılabilir. Şiddet zincirinin bir ölçüde kırılabilmesi bakımından psikolojik/psikiyatrik müdahaleler yaşamsal önemde görünmektedir. Şiddete dair sorunu kişisel trajedilere ve kişilik bozuklukları problemine indirgemenin hatalı olduğu yönündeki görüşte (Githens-Mazer, 2008) haklılık payı var ise de; açıktır ki şiddet döngüsünün çok boyutlu analizini yapabilmek, sadece makro düzeydeki incelemelerle olanaklı değildir. Sorunu, çok düzlemli bir çerçevede ele almak, nispeten bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.

Bu çerçevede, şiddete uzun süre maruz kalanların bir kısmının, başkalarının acılarına duyarsızlaşabilecekleri gerçeğini de göz önünde bulundurarak (Guo, 2013), empati yetisinin barış inşasına hizmet edebilecek düzeye getirilebilmesi için şiddetsiz iletişim modeli de dâhil olmak üzere mikrodan makroya etik açıdan problem oluşturmayacak türden pek çok araca başvurmaya açık olmakta fayda vardır. Bu araçların, doğrudan, yapısal ve kültürel şiddetin farklı yönlerini göz önünde bulundurarak kullanılmaları; nispeten etkin, kalıcı, pozitif sonuçlar doğurabilecektir. Sağlığı onarıcı terapilerin yaygınlaşması ve şiddetsiz iletişim becerilerinin gelişmesi; barış tesisi, dolayısıyla küresel toplum sağlığı bakımından önemlidir. O halde, alanda çalışacak terapistlerin, sosyal hizmet uzmanlarının ve arabulucuların verdikleri hizmetin kalitesinin artırılabilmesi için; bu görevlilerin, travma sonrası stres bozukluğuna, kişilik bozukluklarına ve iletişime dair bilgi ve becerilerinin geliştirilmesinde fayda vardır. Ayrıca, alanda çalışanların sağlıklı müdahalelerde bulunabilmeleri bakımından, kendileri için de ücretsiz, erişilebilir, kaliteli terapi desteği sağlayabilmeleri önemlidir.⁹ Öte yandan, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler çevrelerinde, çatışma çözümüne dair, psikolojik/psikiyatrik terapi veya şiddetsiz iletişim becerilerinin geliştirilmesini gündeme getiren pek az çalışma vardır (Örn. Fischer ve Fischer, 2004; Ikpe, 2011; Kosic ve Tauber, 2010; Kök, 2007; Ramon, 2004). Pek çok sosyal bilimci, yaşamsal önemi olan sinir bilim bulgularının nispeten makro düzeye entegrasyonu konusunda da gönülsüzdür (Pallone ve Hennesy, 1998).

9 Terapistlerin de kendi uyum bozucu şemaları olabileceğinden ve bunun, terapiyi olumsuz etkileyebileceğinden hareketle Rafaeli, Bernstein ve Young da terapistin terapi görmesini önermektedir. Yazarlara göre terapi yapacak kişinin “kendi şemalarını iyileştirmesi, başkalarına yardım etmek için mükemmel bir hazırlıktır”; “terapistin şemaları tetiklendiğinde tuzaklardan kaçmasına ve terapiyi tekrar rayına oturtmasına yardımcı” olması bakımından ise “(s)üpervizyon, akran süpervizyonu ve terapistin kendi terapisi” faydalıdır (Rafaeli vd., 2013: 163, 166).

Bu tereddütler, tamamen temelsiz de değildir. Zira, sinir bilime ve beyin görüntülemeye dair bilgilerin makro çıkarımlar yapmaya daha elverişli hale gelmesi için yeni araştırmalara ve araçlara ihtiyaç bulunmaktadır.¹⁰ Hakikaten de, salt sinir bilim bulgularına dayanarak şiddet ve suç üzerine genel çıkarımlarda bulunmak, hatalı sonuçlara ve baskıcı politikalara meydan verme tehlikesine sahiptir (Lamparello, 2011). Yine de nispeten makro çıkarımlara temel oluşturmak üzere sinir bilim alanındaki gelişmeleri yakından takip ederek, bulgular izin verdiği ölçüde barış inşası ve adalete dair kabullerin alt yapısını sağlamlaştırmakta fayda görünmektedir.¹¹

Barış inşası çalışmaları, ortalama insanın, kolektif şiddet uygulayan failer arasında nasıl yer aldığını araştırmakla yetinmeyerek, şiddetli çatışmalara yol açma ve barış inşası sürecini tıkama potansiyelleri bakımından farklılaşan bireysel kapasiteleri daha fazla göz önünde bulundurursa; bu alanda, nispeten etkin çözümler üretilebilecektir. O halde mentalizasyon kapasitesini ve bireyler arası iletişimi barış diliyle güçlendirme potansiyeli yüksek görünen şiddetsiz iletişim modeli desteklenirken; modelin, mikro ve makro düzlemlerdeki sınırlılıklarını göz önünde bulundurmada ve çözümü, çok düzlemlerden bir çerçeveden aramakta fayda görünmektedir. Çok düzlemlerden bir çerçevesi üzerinden barış inşasının yollarını araştırmaya devam etmek, nesilden nesile aktarılan travma yaralarının zincirleme etkisinin ve şiddet döngüsünün kırılabilmesi bakımından umut vaat edici görünmektedir.

10 Şiddetin ilişkili olduğu nörobiyolojik etmenlere dair yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ve sınırlılıkları için bkz. “Neurobiological Correlates in Forensic Assessment: A Systematic Review” (Grone vd., 2014). Yine de, bu alandaki çalışmaların artması, geleceğe dair umut vaat etmektedir. James Blair’in de belirttiği gibi, örneğin, “gençlerde psikopatlık özelliklerinin nöral eşleniklerine dair yapılan ilk fMRI çalışmaları, daha 2008’de yayımlanmıştır” ve gelecekte fMRI çalışmalarının, “güncel (ve yeni) tedavilerin, patofizyolojinin dolaysız davranışsal dışavurumlarından ziyade” bu davranışların “altında yatan patofizyolojinin üzerine gidip gitmediğini” göstermesi mümkündür (Blair, 2013: 795-796). Ayrıca, Mairead Dolan’ın da belirttiği gibi, gelecekte, “genomik görüntülemenin gelişmesiyle beraber, saldırgan davranışların gelişimi ve sürmesinde, genotipin moderatör rolünü irdeleyecek daha çok çalışma” yapılması mümkündür (Dolan, 2010: 210).

11 Cezai ehliyet konusunun sinir bilim bulguları doğrultusunda ele alınması ile ilgili önemli tartışmalar vardır (Örn. Eastman ve Campbell, 2006; Eagleman, 2013). Ayrıca sinir bilim bulgularının ceza, suça dair öngörü ve suçu önleme bakımından nasıl kullanılabilmesine dair tartışmalar da bulunmaktadır (Glenn ve Raine, 2014).

Kaynakça

- Althusser, Louis (1971), "Ideology and Ideological State Apparatuses", *Lenin and Philosophy and Other Essays* (London: New Left Books): 121-173.
- Antonucci, Ami Sheth, David A. Gansler, Simon Tan, Rafeeqe Bhadelia, Sam Patz ve Carl Fulwiler (2006), "Orbitofrontal Correlates of Aggression and Impulsivity in Psychiatric Patients", *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 147 (2): 213-220.
- Bader, Elizabeth E. (2011), "Self, Identity and the IDR Cycle: Understanding the Deeper Meaning of 'Face' in Mediation", *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 8 (4): 301-324.
- Balasco, Lauren Marie (2013), "The Transitions of Transitional Justice: Mapping the Waves From Promise to Practice", *Journal of Human Rights*, 12 (2): 198-216.
- Baumeister, Roy F. ve Kathleen D. Vohs (2001), "Narcissism as Addiction to Self-Esteem", *Psychological Inquiry*, 12 (4): 206-210.
- Bernard, Larry (2014), "Motivation and Borderline Personality Disorder, Psychopathy, and Narcissism", *Individual Differences Research*, 12 (1): 12-30.
- Blair, R. James R. (2013), "The Neurobiology of Psychopathic Traits in Youths", *Nature Reviews Neuroscience*, 14 (11): 786-799.
- Blair, R. James R. ve Tatia M. C. Lee (2013), "The Social Cognitive Neuroscience of Aggression, Violence, and Psychopathy", *Social Neuroscience*, 8 (2): 108-111.
- Board, Belinda Jane ve Katarina Fritzon (2005), "Disordered Personalities at Work", *Psychology, Crime & Law*, 11 (1): 17-32.
- Church, Cheyanne ve Mark M. Rogers (2006), "Designing for Results: Integrating Monitoring and Evaluation in Conflict Transformation Programs", Search for Common Ground, <http://www.sfcg.org/Documents/manualintro.pdf> (01.10.2014).
- Cozolino, Louis (2014), *İnsan İlişkilerinin Nörobilimi: Bağlanma ve Sosyal Beynin Gelişimi* (İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları) (Çev. Mirel Benveniste).
- Decety, Jean ve Margarita Svetlova (2012), "Putting Together Phylogenetic and Ontogenetic Perspectives on Empathy", *Developmental Cognitive Neuroscience*, 2 (1): 1-24.
- Denson, Thomas F., William C. Pederson, Jaclyn Ronquillo ve Anirvan S. Nandy (2009), "The Angry Brain: Neural Correlates of Anger, Angry Rumination, and Aggressive Personality", *Journal of Cognitive Neuroscience*, 21 (4): 734-744.
- Dolan, Mairead C. (2010), "What Imaging Tells Us About Violence in Anti-Social Men", *Criminal Behaviour and Mental Health*, 20 (3): 199-214.
- Eagleman, David (2013), *Incognito* (İstanbul: Domingo) (Çev. Zeynep Arık Tozar).
- Eastman, Nigel ve Colin Campbell (2006), "Neuroscience and Legal Determination of Criminal Responsibility", *Nature Reviews Neuroscience*, 7 (4): 311-318.
- Eisenberger, Naomi I., Baldwin M. Way, Shelley E. Taylor, William T. Welch ve Matthew D. Liberman (2007), "Understanding Genetic Risk for Aggression: Clues From the Brain's Response to Social Exclusion", *Biological Psychiatry*, 61 (9): 1100-1108.
- Fischer, Martina ve Astrid Fischer (2004), "Youth Development: A Contribution to the Establishment of a Civil Society and Peacebuilding: 'Lessons Learned' in Bosnia and Herzegovina", Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, http://www.berghof-conflictresearch.org/documents/publications/wp2e_mfaf_gtz.pdf (02.10.2014).
- Foucault, Michel (1977), *Discipline and Punish* (London: Penguin Books).

- Galtung, Johan (1990), "Cultural Violence", *Journal of Peace Research*, 27 (3): 291-305.
- Ghosn, Faten ve Christina Sciabara (2011), "Are Needs Negotiable? The Role of Participation, Security and Recognition in Keeping the Peace after Civil Wars End", University of Iowa, Journeys in World Politics Workshop, <http://www.saramitchell.org/ghosn.pdf> (30.10.2014).
- Githens-Mazer, Jonathan (2008), "Islamic Radicalisation Among North Africans in Britain", *The British Journal of Politics and International Relations*, 10 (4): 550-570.
- Glenn, Andrea L. ve Adrian Raine (2014), "Neurocriminology: Implications for the Punishment, Prediction and Prevention of Criminal Behaviour", *Nature Reviews Neuroscience*, 15 (1): 54-63.
- Grob, Gerald N. (2011), "The Attack of Psychiatric Legitimacy in the 1960s: Rhetoric and Reality", *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 47 (4): 398-416.
- Gronde, Toon van der, Maaïke Kempes, Carla van El, Thomas Rinne ve Toine Pieters (2014), "Neurobiological Correlates in Forensic Assessment: A Systematic Review", *PLoS One*, 9 (10): 1-15.
- Gruen, Arno (2008), *Empatinin Yitimi* (İstanbul: Çitlenbik Yayınları) (Çev. İknur İgan).
- Guo, Xiouan, Li Zheng, Hongyi Wang, Lei Zhu, Jianqi Li, Qianfeng Wang, Zoltan Dienes ve Zhilang Yang (2013), "Exposure to Violence Reduces Empathic Responses to Other's Pain", *Brain and Cognition*, 82 (2): 187-191.
- Haller, Jozsef, Eva Mikics, Jozsef Halasz ve Mathe Toth Randy (2005), "Mechanisms Differentiating Normal from Abnormal Aggression: Glucocorticoids and Serotonin", *European Journal of Pharmacology*, 526 (1-3): 89-100.
- Hare, Robert D. (2006), *Vicdansızlar: Antisosyal Kişilik Bozukluğu* (Ankara: HYB Yayıncılık) (Çev. Semra Kunt Akbaş).
- Ho, Kathleen (2007), "Structural Violence as a Human Rights Violation", *Essex Human Rights Review*, 4 (2): 1-17.
- Ikpe, Essienubong H. (2011), "Utilizing Non-Violent Communication for Conflict Resolution in the Post-Amnesty Era of the Niger Delta Region of Nigeria", *Journal of Communication*, 2 (2): 93-104.
- Jakob, Gitta, Hannie van Genderen ve Laura Seebauer (2014), *Mod Terapisi: Diğer Yollardan Gitmek* (İstanbul: Psikonet) (Çev. Nihan Azizerli ve Muharrem Soykut).
- Kosic, Ankica ve Charles David Tauber (2010), "The Perspectives of Reconciliation and Healing Among Young People in Vukovar (Croatia)", *International Journal of Peace Studies*, 15 (1): s. 45-70.
- Kök, Havva (2009), "Nonviolent Communication in Political Conflicts", *USAK Yearbook*, 2: 349-362.
- Kök, Havva (2007), "Reducing Violence: Applying the Human Needs Theory to the Conflict in Chechnya", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 3 (11): 89-108.
- Lamparello, Adam (2011), "Neuroscience and Post-Sentence Civil Commitment: A Response to Professors Erickson and Goldberg", *Houston Journal of Health Law & Policy*, 11: 347-364.
- Lesch, Klaus Peter ve Ursula Merschdorf (2000), "Impulsivity, Aggression, and Serotonin: A Molecular Psychobiological Perspective", *Behavioral Sciences and the Law*, 18 (5): 581-604.

- Marsh, Abigail A. ve Elise M. Cardinale (2014), "When Psychopathy Impairs Moral Judgments: Neural Responses During Judgments About Causing Fear", *Social Cognitive Affective Neuroscience*, 9 (1): 2-11.
- McDermott, Rose ve Peter K. Hatemi (2014), "Political Ecology: On the Mutual Formation of Biology and Culture", *Advances in Political Psychology*, 35 (Suppl 1): 111-127.
- McGregor, Sue L.T. (2010), "Well-being, Wellness and Basic Human Needs in Home Economics", McGregor Monograph Series No 201003, http://www.consultmcgregor.com/documents/publications/well-being_wellness_and_basic_human_needs_in_home_economics.pdf (05.04.2013).
- Miczek, Klaus A., Eric W. Fish, Joseph F. de Bold ve Rosa M. M. de Almedia (2002), "Social and Neural Determinants of Aggressive Behavior: Pharmacotherapeutic Targets at Serotonin, Dopamine and γ -aminobutyric Acid Systems", *Psychopharmacology*, 163 (3/4): 434-458.
- Nelson, Randy J. ve Brian C. Trainor (2007), "Neural Mechanisms of Aggression", *Nature Reviews Neuroscience*, 8: 536-546.
- Olsson, Peter Alan (2013), "'Normal' Compared to Abnormal Leaders and Groups", *The Journal of Psychohistory*, 41 (1): 39-43.
- Pallone, Nathaniel J. ve James H. Hennesy (1998), "Brain Dysfunction and Criminal Violence", *Society*, 35 (6): 21-27.
- Park, Laureen (2010), "Opening The Black Box: Reconsidering Needs Theory Through Psychoanalysis and Critical Theory", *International Journal Peace Studies*, 15 (1): 1-27.
- Pavlov, Konstantin A., Dimitry A. Chistiakov ve Vladimir P. Chekhonin (2012), "Genetic Determinants of Aggression and Impulsivity in Humans", *Journal of Applied Genetics*, 53 (1): 61-82.
- Rafaeli, Eskhol, David P. Bernstein ve Jeffrey E. Young (2013), *Şema Terapi: Ayrılcı Özellikler* (İstanbul: Psikonet) (Çev. Sandy Kohen ve Diana Güler).
- Ramon, Shulamit (2004), "The Impact of the 2nd Intifada on Israeli Arab and Jewish Social Workers", *European Journal of Social Work*, 7 (3): 285-303.
- Rapp, Hilde (2006), "The Four Chambers of the Heart of Peace: The Role of Emotional Intelligence, Counselling Skills, and Living Systems Thinking in the Transformation of Violent Conflict: Part One", *Psychotherapy and Politics International*, 4 (3): 157-174.
- Reemtsma, Jan Philipp (1998), *Vahşeti Kavramak: İnsan Zulmünü Açıklama Denemeleri* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Ender Ateşman).
- Reidy, Dennis E., Megan C. Kearns ve Sarah DeGue (2013), "Reducing Psychopathic Violence: A Review of the Treatment Literature", *Aggression and Violent Behavior*, 18 (5): 527-538.
- Rosenberg, Marshall B. (2013), *Şiddetsiz İletişim Bir Yaşam Dili* (İstanbul: Remzi Kitabevi) (Çev. Lalegül Hümaşah Ergun).
- Rosenberg, Marshall B. (2014), *Çatışma Ortamında Barış Dili* (İstanbul: Maya Kitap) (Çev. Vivet Alevi ve Can Baldan).
- Rosenthal, Seth A. ve Todd L. Pittinsky (2006), "Narcissistic Leadership", *The Leadership Quarterly*, 17 (6): 617-633.
- Rossi, Vicky (2005), *A Shared Human Identity: The Foundation of a Peace Culture*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, The European University Centre for Peace Studies Stadtschlaining/Burg, Avusturya.
- Rubenstein, Richard E. (2001), "Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development", *The International Journal of Peace Studies*, 6 (1): 51-58.

- Rujescu, D. ve I. Giegling (2010), "The Genetics of Neurosystems in Mental Ill-Health and Suicidality: Beyond Serotonin", *European Psychiatry*, 25 (5): 272-274.
- Shale, Viktor ve Khabele Matloso (2008), "Managing Intra-Party and Inter-Party Conflict in Lesotho", EISA and IEC supported by UNDP, <http://www.content.eisa.org.za/pdf/eh19.pdf> (13.10. 2014).
- Staub, Ervin (2003), "Notes on Cultures of Violence, Cultures of Caring Peace, and the Fulfillment of Basic Needs", *Political Psychology*, 24 (1): 1-21.
- Unger, Barbara ve Oliver Wils (2007), "Systematic Conflict Transformation and Inclusive Governance in Southern Sudan", Berlin, Berghof Foundation for Peace Support, http://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/SUD_Inclusive_Governance_Southsudan.pdf (01.10.2014).
- UNDP (2014), *Human Development Report 2014* (New York).
- UNODC (2014), *Global Study on Homicide 2013* (Viyana).
- Völlm, Birgit, Paul Richardson, Shane McKie, Rebecca Elliott, Mairead Dolan ve Bill Deakin (2007), "Neuronal Correlates of Reward and Loss in Cluster B Personality Disorders: A Functional Magnetic Resonance Imaging Study", *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 156 (2): 151-167.
- Weber, Sabrina, Ute Habel, Katrin Amunts ve Frank Schneider (2008), "Structural Brain Abnormalities in Psychopaths – A Review", *Behavioral Sciences and the Law*, 26 (1): 7-28.
- Winston, Christine N. (2015), "Points of Convergence and Divergence Between Existential and Humanistic Psychology: A Few Observations", *Humanistic Psychologist*, 43 (1): 40-53.